Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Քրիստոնեական
ուսմունք

1903

91.99
Շ-66

19 NOV 2011

91.99
-66

ԾԻՐԿԱՆՋԱԴԻ

ԵԼԳԻՆԷ

ԴՐԱՄԱ 3 ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ

891.99-2
Շ-66
№ 69821

ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԷ

ԵԼԳԻՆԷ

ԴՐԱՄԱ 3 ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՄԲ

4007/3091
Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
R.S.F.S.R. Публичная Библиотека
7/XI-1922
Москва, Мясницкая
Հանրային անվան

ԹԻՖԼԻՍ
Тип. «Веренчевъ и Каменмахеръ». | Տպ. «Վերենչև եւ Կամենմախեր»
Мих. пр., № 81
1903

15.07.2013

48259

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 1-го Іюня 1903 года.

ԵՒԳԻՆԷ

Դրամա երեք գործողութեամբ

ՆՈՒԻՐՎՈՒՄ Է ԳԵՐԱՅԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԲԷԼԵԱՆԻՆ

Առաջին անգամ ներկայացված է 29 հոկտ. 1901 թ. Թիֆլիսի Աբելյանի ընկերութեան թատրոնում։

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ.

Միհրան Ալվերդեան, քաղաքում յայտնի փաստաբան, 35 տարեկան։

Եւգինէ Ալվերդեան, նրա կինը, 24 տարեկան։

Հռիփսիմէ Միրվէլեան, Եւգինէի մայրը, 50 տարեկան այրի։

Մարթա Տէրտէրեան, Միհրանի քոյրը, 38 տարեկան այրի։ Նախկին վարժուհի։

Համազասպ Վարսամեան, Միհրանի մօրեղբօր որդին և օգնականը, 28 տարեկան։

Արզար Սուլթանեան, ինժեներ-տեխնոլոգ, գործարանատէր։ Միհրանի բարեկամն ու հասակակիցը։

Արշակ Սառատեան, Եւգինէի մօրեղբօր որդին։ Նախկին սպայ, այժմ անգործ, 36 տարեկան։

Գաբրօ Ազարեան, 36 տարեկան։

Գալամքարեան Զարուհի, 35 տար.
Գալամքարեան Բարսեղ, 52 տար. } ամուսիններ։

Երմոնէ, Ալվերդեանների աղախինը։

Գրագիր.

Գործողութիւնը կատարվում է նահանգական մեծ քաղաքում։

Ներկայացնելու իրաւունքը վերապահված է հեղինակին։

15

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Ա.

Բեմը ներկայացնում է Ալվերդեանների բաւական հարուստ զարդարված հիւրասենեակը: Դէպի ձախ երկու դուռ—խորքինը տանում է սեղանատուն, աւանսցենայի կողմինը—Եւգինէի ննջարանը: Այս երկու դռների մէջն դրած է թախտ թանգագին մութաքաներով ու բարձերով: Խորքում նոյնպէս երկու դուռ, որոնցից ձախինը տանում է դէպի նախասենեակ, աջինը դէպի Միհրանի առանձնասենեակը: Աջ պատի վրայ լուսամուտներ դէպի փողոց: Այս պատի տակ դրած է դաշնամուր, մօտը մի սեղան, վրէն գեղարուեստական իրեր, լուսանկարներ դիակով հանդերձ: Սեղանի մօտ բարձր պատուանդանով բրօնզեայ լամպար ահագին մետաքսեայ լուսամփոփով: Խորքի երկու դռների միջին ուղղութեամբ բեմի մէջտեղում դրած է զահաւորակ, շրջապատված չքեղ բազկաթոռներով: Աջ կողմում մի օրօրվող բազկաթոռ (качалка): Ամենուրէք սենեակի ազատ և յարմար անկիւններում փոքրիկ ցածր փափուկ նստարաններ: Պատերին կախված են իւղանկարներ և գրաւիւրներ: Առ հասարակ ամբողջ կահ կարասին կրում է նոր ձեռք բերված հարստութեան դրոշմ: Ամեն ինչ նոր է և ժամանակակից: Երեկոյեան 8 ժամն է: Սենեակը լուսաւորվում է գահաւորակի առջև սեղանի վրայ դրած և դաշնամուրի մօտ գտնվող բրօնզեայ լամպարներով:

ՏԵՍԻԼ I

Տիկ. Մարթա եւ Երմոնէ:

Վարազոյրը բարձրանալիս Երմոնէն անձեռոցիկով մաքրում է բազկաթոռները, իսկ տիկ. Մարթան բրօնզեայ լամպարի մօտ նստած կարդում է ինչ-որ գիրք:

Տ. ՄԱՐԹԱ. Շուտ արա, գործդ վերջացրու, ութ ժամից անց է, սամովարը կուշանայ:

ԵՐՄՈՆԷ. Իսկի էլ չի ուշանայ:

Տ. ՄԱՐ. Էլի հակառակեցիր, ախար հայ ես է:

ԵՐ. Հայն ինչ է որ...

Տ. ՄԱՐ. Հայը գոռոզ է, կոպիտ է, հակաճառող:

ԵՐ. Իսկի էլ հակառակող չէ:

Տ. ՄԱՐ. (*Ծպտալով*) Դէ լաւ, գնա սամովարի հոգս տես, թէ չէ՝ կըբարկանամ:

ԵՐ. Իսկի էլ չես բարկանայ: Գնում եմ: (*Գընում է ձախ կողմի խորքի դռներով սեղանատուն: Ձախ թեւի աւանսցենայի կողմի դռներից, ննջարանից դուրս է գալիս Եւգինէն:*)

ՏԵՍԻԼ II

Տիկ. Եւգինէ եւ տիկ. Մարթա:

Տ. ՄԱՐ. Երեխան քնեց:

ԵՒԳԻՆԷ. Վերջապէս, քնեց: (*Նստում է դաշնամուրի մօտ երեսը դէպի Մարթան: Լռութիւն:*) Տէր Աստուած, ինչքան տխուր է առանց Միհրանի:

ՄԱՐ. (*Գիրքը ծալելով եւ ծնկան վրայ դնելով*) Մի կէս ժամ ուշացաւ, էլի տխրեցիր: Ախ, սիրահարներ, սիրահարներ, շուտով ձեր ամուսնութեան տասնուչորս ամիսը կըլրանայ, էլի, կարծես, երէկ էք պսակվել: Այդպէս չի կարելի, մի քիչ պակասեցրէք ձեր կրակը: (*Ծպտում է:*)

ԵՒԳ. Միթէ ուրախ չես, որ եղբայրդ սիրվում է:

ՄԱՐ. Ընդհակառակը: Քեզ շատ լաւ յայտնի է, թէ որքան թանգ է ինձ համար Միհրանի բարդաւորութիւնը: Սիրիր նրան, Եւգինէ, նա հաղուագիւտ մարդ է:

ԵՒԳ. Այժմ ես նրան ճանաչում եմ աւելի, քան թէ դու։

ՄԱՐ. Այո՛։ Կընշանակէ գիտես, որ եթէ նրան վշտացնես—կըդժբաղդանայ։

ԵՒԳ. (Թեթեւ հառաչելով) Ինչո՛ւ պիտի վշտացնեմ, քանի որ սիրում եմ։

ՄԱՐ. Իսկ նա՝ քեզ ուղղակի պաշտում է։ Նա չի էլ կարող ուրիշ կերպ սիրել։ Նրա բնաւորութիւնն անխառն է, հաստատ և, այսպէս ասած, ամբողջ։ Այդ տեսակ մարդիկ երբ սիրում են, սիրում են անկեղծ, խորը և անվերջ սիրով։ Բայց, շողոքորթութիւն չըհամարես, դու էլ նրա նման ես։ Դուք երկուքդ, իմ կարծիքով, միևնոյն բնաւորութեան տէր էք։ Զարմանալի է, որ ասում են, թէ միայն կօնտրաստներն են միմեանց սիրում։

ԵՒԳ. Զըգիտեմ, կայ իմ մէջ նրա արժանաւորութիւններից որ և է մէկը թէ չէ, գիտեմ, որ ոչ միայն սիրում եմ նրան, այլ և յարգում։ Նա այն մարդն է, որին վաղուց ստեղծել էր երևակայութիւնս և որին ես ուշ ճանաչեցի։ Յարգում եմ նրա սրտի պարզութիւնը, խելքի կորովը, կամքի ոյժը։ Այո՛, նա զօրեղ կամքի տէր է։ Միմիայն իւր խելքին է պարտական այն դիրքը, որ նա ունի մեր քաղաքի հարիւրաւոր փաստաբանների մէջ։ (Վերը է կենում ու շրջում։)

ՄԱՐ. Արի՛, այդ խօսքերիդ համար քեզ համբուրեմ։ (Վերը է կենում եւ համբուրվում։) Այդ կարծիքը պատիւ է բերում քեզ, Եւգինէ։ Նշանակում է, որ դու երախտագէտ ես, իսկ երախտագիտութիւնը մեր ժամանակում մեծ արժանիք է։ Եւ ի՞նչպէս չըլինել երախտագէտ։ Հակառակ ընդհանուր ախտի նա, չըյափշտակվեց ոչ օժիտով և ոչ կապերով և շատ

հարստացուների մէջ քեզ ընտրեց. քեզ, որ համարեա ոչինչ չունէիր, բացի անձնական արժանաւորութիւններից։ (Լռում է եւ, նայելով Եւգինէին, ժպտում։) Միայն իմացիր, որ եթէ մի օր դու նրան վշտացնես, կատեմ քեզ։ Իսկ դու գիտես, թէ որքան եմ ատում, երբ ատում եմ։

ԵՒԳ. (Նայում է աչքերին, աշխատելով ժպտալ։) Գիտեմ... աչքերդ արտայայտում են։ (Երմոնէն ներս է մտնում լրագրները ձեռքին։)

ԵՐ. (Տալով լրագրները տիկ. Մարթային) ԽանջալոՀների աղախինը բերեց։

ՄԱՐ. Այո՛, այո՛, ես էի խնդրել։ (Կանգնելով լամպարի մօտ, շտապով քաց է անում հատորներից մէկն ու նայում։) Այն է, որ կայ։

ԵՒԳ. Այդ ի՞նչ է։

ՄԱՐ. Արաբաջեանի ինքնասպանութեան գործի հաշիւը։ (Եւգինէն ցնցվում է։)

ԵՐ. Խնդրել է, որ էգուց առաւօտ յետ ուղարկէք։

ՄԱՐ. Աստ, լաւ։ (Երմոնէն գնում է։) Ուրեմն, հէնց այս երեկոյ պիտի կարդալ։ Բայց ոչ հիմայ. շաբաթ երեկոյ է, երևի, հիւրեր կըգան։

ԵՒԳ. (Հետաքրքրված) Այդտեղ ամբողջ գործն է տպված։

ՄԱՐ. Զգիտեմ, ինձ հետաքրքրում է մամուլի կարծիքը։

ԵՒԳ. (Խլելով լրագրները) Տուր ինձ, ես ուզում եմ կարդալ։

ՄԱՐ. (Զարմացած) Ինչո՛ւ այդպէս խլեցիր։ Ուզում ես—միասին կարդանք։

ԵՒԳ. Ոչ ոչ, առանձին-առանձին...(Ուզում է գնալ։)

ՄԱՐ. Ո՞ւր ես գնում։

ԵՒԴ. Իմ ննջարանը, կարդալու։

ՄԱՐ. Ինչո՞ւ ես այդպէս շտապում։

ԵՒԴ. (*Շփոթվելով*) Ոչինչ, հէնց այնպէս։ (*Զանգակի ձայն։*) Ա՜հ, հիւր է գալիս։ Դու զբաղեցրու, ես իսկոյն... (*Գնում է նոյն դռներով, որտեղից եկել էր։*)

ՄԱՐ. (*Նայում է նրա ետեւից զարմացած*)։

ՏԵՍԻԼ III

Տ. Մարթա եւ Սառափեան։

ՍԱՌԱՓԵԱՆ (*Ներս է մտնում ֆոռակով։ Նա մի փոքր հարբած է, բայց իրան պահում է խիստ կանոնաւոր։*) Քոյր Մարթա, ամենախորին յարգանքներս...

ՄԱՐ. Հը՛մ, էլի քէֆդ լաւ եմ տեսնում։ Այդ ո՞ր-տեղից։

ՍԱՌ. Բուրժուական ճաշից եմ գալիս։ (*Ընկղմվելով օրօրվող բազկաթոռի վրայ*) Ներեցէք, քոյր Մարթա, այս բազկաթոռը նպաստում է մարսողութեան։ Միրզաջանովների տանն էի, իրանց փեսացուի ծնողներին ճաշ էին տալիս։ Է՜է, քոյր Մարթա, մեր հասարակութիւնը լուսաւորվել է։ Այժմ պահանջում են, որ ֆռակով գնանք ճաշի։ Տանուտէրնդ տարուայ մէջ Միրզաջանովների տրեխները փոխվել են փայլուն կօշիկների, փափախը—ցիլինդրի, չուխան—ֆռակի։ (*Հանելով ժիլետի գրպանից մի սիգար։*) Կարելի՞ է։ (*Մարթան գլխով համաձայնութեան նշան է անում, նստելով բազկաթոռներից մէկի վրայ։*) Մերսի։ Այո, այո, մեծ յառաջադիմութեան մէջ է մեր ազգը։ (*Սիգարը*

վառում է։) Պարոն Միրզաջանովը դեռ չի սովորել կերակուրը պատառաքաղով ուտել, լաքէյին «պառ-դօն» է ասում։ Տիկին Միրզաջանովն ասում է. «աղջիկը կա-դը-պատը է սովորում», «տղաս վանչել է ածում»։ Հայերէն արժանի չի համարում խօսելու։ Մի խօսքով, շիլափլաւ։

ՄԱՐ. Ճաշն երկար տեւեց։

ՍԱՌԱ. Այո։ Ցեռոյ երիտասարդները նստեցին բակարա խաղալու, ես մի փոքր մտիկ արի, սիրտս պղտորվեց, փող չունէի, որ բաղդս փորձեմ։ Քոյր Մարթա, տխուր է, շատ տխուր։

ՄԱՐ. Ամուսնացէք...

ՍԱՌ. (*Շուռ տալով ժիլետի դատարկ գրպանները*) Սրանցո՞վ։ Մինչև անգամ ժամացոյց էլ չունիմ. գրաւ եմ դրել հիւրանոցի տիրոջ մօտ։

ՄԱՐ. Ինչո՞ւ չէք ծառայում։

ՍԱՌ. Ո՞վ է պաշտօն տալիս, որ ծառայեմ։ Ինձ հրաւիրում են ճաշերի, ընթրիքների, երեկոյթների, հիւրասիրում են Ռեդերների շամպանիայով, Հանրի Կլէյնի կամ Ուպմանի սիգարներով, իսկ պաշտօն չեն տալիս։

ՄԱՐ. Երևի, անընդունակ են համարում։

ՍԱՌ. Անընդունակ։ Ես մի ամբողջ ռօտա եմ կառավարել, մի քոսոտ Բաղդասարի կամ Մաթէոսի կօնտորա կառավարել չե՞մ կարող։ (*Շրջում է։*) Ոչ, այդ չէ, քոյր Մարթա, ընդունակ եմ, բայց լռել չըգիտեմ։ Օհ, լռելու արհեստը շողոքորթելու արհեստից էլ շահաւէտ է։ Ես ճանաչում եմ մարդիկ, որոնք համարվում են խելօք, որովհետև գիտեն լռել և խորհրդաւոր կերպով իրանց քիթը քորել։ Քիթ քորելն երևելի

տաղանտ է։ (Մարթան ծիծաղում է։) Բայց դուք ծի-
ծաղում էք, (զանգի ձայն) ձեզ հետ լուրջ խոսել չի
կարելի։ Ահա, հիւրեր։ Գրաղ կըգամ, որ Գալամքա-
բեաններն են։ Ով լինի-չլինի, նրանք ամեն շաբաթ
երեկոյ այստեղ են։ (Ներս են մտնում տիկին եւ պա-
ղոն Գալամքարեանները։ Կինը հագնված է շքեղ, մար-
դը հնամաշ սիւրտուկով է։) Տեսա՞ք... Ռօմէօ և Ջիւ-
լեատտա։

ՏԵՍԻԼ IV

Նրանք եւ Գալամքարեաններ, յետոյ Եւգինէ։

Տ. ԳԱԼ. (քարեւելով, իսկ Մարթայի հետ համ-
բուրվելով) Ա՜խ, Մարթա, եթէ իմանաս ինչքան յոգ-
նած եմ, կըցաւես։ (Նստում է։) Այսօր երեք նիստ եմ
ունեցել, չորրորդն էլ բաց եմ թողել։ Ամբողջ քաղա-
քըն էլ չափչփել եմ։ Անիծվի՛ այսպիսի քաղաքը. մի
հատ բնակարան չեմ գտնում խեղճ տաճկահայ որբե-
րի համար։

ՄԱՐ. Էլի՞ որբեր։

Տ. ԳԱԼ. Այո, այո, էլ մի՛ ասա։

Պ. ԳԱԼ. (Նստում է, սիւրտուկի փեշերը զգուշու-
թեամբ յետ քաշելով։) Լօխ էլ եկել են մեր գլխին
թափվել։ (Ծպտում է։)

ՍԱՌ. ԼՕԽ։ (Մարթան յանդիմանաբար նայում
Սառափեանին։)

Պ. ԳԱԼ. Ըմբօ, փռակդ նոր ըմ տեսնում, էդ հինչ
տեղ... (Ծպտում է։)

ՍԱՌ. (Սիգաբի ծուխը հրճուանքով արձակելով

գլխից վեր) Տենցեվայլնկ վեչեր ըմ քինիլական...
(Մարթան, հազիւ ծիծաղը զսպելով, դարձեալ յան-
դիմանաբար նայում է նրան։)

Տ. ԳԱԼ. Բայց ո՞ւրտեղ է տիկին Եւգինէն։

ՄԱՐ. Մի քիչ զբաղված է։

Տ. ԳԱԼ. Երեւի, տնտեսութեամբ։ Ախ, երանի նրան։
Հաւատացնում եմ, ճաշելու ժամանակ չունիմ այդ
տաճկահայերի ձեռքից։

Պ. ԳԱԼ. Էլ տալուց նըղացանք, աղպէր, օղըմըն
հա՞ օղըմ...

ՍԱՌ. Շատ ըն օղում։ (Մարթան, դարձեալ յան-
դիմանաբար նայում է նրան։)

Տ. ԳԱԼ. Զըկարծես, Մարթա, որ այսօր հիւր եմ
եկել։ Ձերոնց հետ գործ ունիմ։ Ախ, գլուխս տրա-
քում է, չգիտեմ որն անեմ կամ որի մասին մտա-
ծեմ։

Պ. ԳԱԼ. Զորն ասեմ եա զորը խոստովանեմ։
(Ծիծաղում է հազալով։)

ՍԱՌ. Շատ դժուար է գործիչ կանանց դրու-
թիւնը։

Պ. ԳԱԼ. Ասում ըմ, ձեռ երկալ ասկի գործերից,
օղուշաղովդ պերապիր։ Օ՛զըմ չի... (Ծպտում է։)

Տ. ԳԱԼ. Բարսեղ, մարդ մենակ իւր համար չըպի-
տի ապրի։ Այսօրուայ օրն ամբողջ քաղաքում ես եմ
ճնացել ու մէկէլ տիկին Պամպադուրեանը, միւսները
հեռացել են ասպարիզից։ Այժմ բոլոր յոյսերս տիկին
Եւգինէի վրայ է։ Մենք վճռել ենք նրան էլ լծի տակ
քաշել։ Երիտասարդ, խելօք, զարգացած, նա շատ օգ-
տակար կըլինի հասարակութեան համար։ (Ենջարանի
դռներից դուրս է գալիս Եւգինէն գունատ եւ յուզ-

ված։) Ահա և ինքը։ (Համբուրվում է Եւգինիէի հետ։) Ես որ չըգամ ձեր տուն, դուք իսկի չէք էլ հարցնիլ մեռած եմ թէ կենդանի։

ՍԱՌ. (Առանձին։) Այդ մէկը Յուդայի համբոյր էր։

ԵՒԳ. (Բարևելով միւս հիւրերին) Ներեցէք, այս քանի օրերս տկար էի, թէ չէ—վաղուց էի պատրաստվում ձեզ այցելելու։

Տ. ԳԱԼ. Տկար էք։ Դուք այժմ էլ, կարծես, առողջ չէք. դուք դունատ էք, մինչև անգամ դողում էք։

ՄԱՐ. Տիկինը ճիշդ է ասում, Եւգենէ, դու դունատ ես։ Ի՞նչ պատահեց։

ԵՒԳ. (ս. Գալամքարեանի խորհրդաւոր հայեացքից շփոթված) Ե՞ս... ճշմարիտ... ոչինչ. (Աշխատում է ժպտալ։) Գլուխս մի քիչ պտտում է, սիրտս բաբախում։

Տ. ԳԱԼ. Արեան սակաւութիւնից կըլինի, այո, դրանից կարող է մարդու գլուխը պտտել։ (Նայում է իւր ամուսնուն խորհրդաւոր։)

ԵՒԳ. Ոչինչ, անցաւ, նստեցէք խնդրեմ։ (Նստում են։) Էհ, ասացէք, տիկին, ինչ նորութիւն, ինչով էք զբաղված։

Տ. ԳԱԼ. Միթէ տիկին Գալամքարեանին հարցնել կարելի է, թէ ինչով է զբաղված։ Հէնց հիմա այդ մասին էի դանդաւոում։ Ձեզ մօտ էլ գործով եմ եկել։

ԵՒԳ. Հրամայեցէք։

Տ. ԳԱԼ. Մի նոր ընկերութիւն ենք կազմել, դուք էլ պիտի անդամ դրվէք։

ՍԱՌ. Ընկերութիւն ընկերական ոգին սպանելու համար—ահա բոլոր հայ ընկերութիւնների նպատակը։

Տ. ԳԱԼ. Դուք ամեն լուրջ բան կատակ էք դարձնում, պարոն Սառափեան։

Գ. ԳԱԼ. Կիրափառ ըս խօսըմ, Սառափով։

Տ. ԳԱԼ. (Եւգինէին։) Իսկապէս, ես սխալ ասացի. ընկերութիւն չէ, այլ շատ մօտիկ ծանօթներից մի փոքրիկ շրջան։

ԵՒԳ. Նպատակը։

Տ. ԳԱԼ. Աղքատ հարսնացուներին օժիտ տալ։

ՍԱՌ. Պարոն Բարսեղ, շնորհաւորում եմ։

Գ. ԳԱԼ. Խիֆ...

ՍԱՌ. Նոր ընկերութիւնը ձեր մաղազինի փտած ապրանքները կընաղդացնի։ (Մարթան թաքուն ծիծաղում է։)

Գ. ԳԱԼ. Ըմբօ, ես հիբի՞ եմ փտած ապրանք ծախալ...

Տ. ԳԱԼ. (Եւգինէին) Յուսով եմ, որ չէք մերժիլ։ Անդամավճարը միանուագ երկու հարիւր ռուբլի է։

ԵՒԳ. Զըգիտեմ։ Ամուսնուցս կըհարցնեմ, յետոյ պատասխան կըտամ։

Տ. ԳԱԼ. Ձեր ամուսնուց։ Ա՞յդ ինչ ասել է—խոնարհութիւն, սէր, թէ երկիւղ։

ԵՒԳ. Ոչ մէկը կամ դուցէ երեքն էլ միասին։

ՄԱՐ, Կեցցէ՞ս, Եւգինէ։

Գ. ԳԱԼ. Լիսիմ ես, Զարուհի, խոնարհութիւն, սէր, երկեղ, իրեքն էլ միասին լեաւ պեն ա հաա։

Տ. ԳԱԼ. Խոնարհութիւնն ու երկիւղը դէն դցէք, տիկին, սէրը պահեցէք, որովհետև մենք քսաներորդ դարի սկզբումն ենք ապրում։

ՍԱՌ. Բրաւո, աղջիկ մեծ առաջադիմութեան մէջ է... (ս. Գալամքարեանը Սառափեանի վրայ ատելու-

թեան հայեացքը է ձգում։)

ՄԱՐ. Ով սիրում է—նա պէտք է խոնարհվի և վախենայ։ Խոնարհվի սիրելուց և վախենայ սիրուց զրկվելուց։

Պ. ԳԱԼ. Մի քիչ խրթին էր, ամա քէֆս եկաւ։ *(Կնոջը։)* Դու էլ վրեր մի քիչ խոնարհվիս, փիս չինի հաա։ *(Ծիծաղում ու հազում է։)*

ԵՒԳ. Ո՞րտեղ կըկամենաք թէյ խմել, այստեղ, թէ սեղանատանը։ *(Ուզում է գնալ։)*

ՄԱՐ. Իհարկէ, այստեղ։ Սեղանատանը շատ տօթ է։ Բայց դու մի գնար, ես ինքս կըկարգադրեմ։ *(Գնում է սեղանատուն, ձեռով նշան անելով Եւգինէին՝ նստել։ Նոյն վայրկեանին ներս են մտնում նախասենեակի դռներից Միհրանը, Սուլթանեանն եւ Վարսամեանը։)*

ՏԵՍԻԼ V

Նրանք, Միհրան, Սուլթանեան եւ Վարսամեան։

ՄԻՀՐԱՆ *(Բարեւելով ուրախ ու զուարթ)* Հիւրե՞ր, աւելի թանգագին սիւրպրիզ չէր կարող լինել ինձ համար։ *(Սառափեանին)։* Ա՜ա, ֆռակով, հասկացայ, Միրզաջանովների ճաշին ես եղել։ *(Գալամքարեաններին։)* Ցուսով եմ, այս երեկոն լաւ կանցկացնենք։ Հաղիւ կարողացայ այս անպիտանին *(ցոյց տալով Սուլթանեանին)* բերել այստեղ։

ԵՒԳ. *(Սուլթանեանին)* Մի՞թէ այդքան ձանձրանում էք մեր տանը, որ ուժով են բերում ձեզ։

ՍՈՒԼ. Օ՜, ոչ, տիկին։ Ես միշտ հոգեպէս հանդիստանում եմ ձեր ընկերութեան մէջ։ Եթէ զբաղված չլինէի, ես ինքս կըձանձրացնէի ձեզ իմ այցելութիւններով։ *(Հիւրերը նստում են։ Վարսամեանը ըռնում է մի համեստ անկիւն։)*

Տ. ԳԱԼ. *(Հեգնաբար)* Արդեօք, ինչո՞վ է զբաղված մեր ինժեներ-տեխնոլոգը։

ՍՈՒԼ. *(Ձեռ տալով)* Նիւթականով, տիկին, նիւթականով։

ՄԻՀ. Եւգինէ, մեզ թէյ տալու են, թէ չէ։

ԵՒԳ. Ախ, Մարթան ամեն բան ուշացնում է։ *(Մօտենում է սեղանատան դռներին, նայում ներս, յետ դառնում։)* Իսկոյն։

ՄԻՀ. *(Վարսամեանին)* Համաձայն, ինչ ես այդ անկիւնում թագնվել։ Մօտեցիր, տիկիններին զբաղեցնելու, իսկ ես գնում եմ աղջկաս տեսնելու։ Ամբողջ օրը չեմ տեսել նրան։ *(Գնում է։)*

ԵՒԳ. Քնած է, զգոյշ, որ չըզարթեցնես։

Տ. ԳԱԼ. *(Եւգինէին)* Ի՞նչ քնքոյշ հայրիկ է։ *(Դառնալով տղամարդկանց։)* Պարոններ, ինչու՞ օրինակ չէք վերցնում պարոն Միհրանից։ Տեսնո՞ւմ էք ամուսնական կեանքի քաղցրութիւնը։ *(Երմոնէն թէյ է բերում ու բաժանում։)*

ՍՈՒԼ. Ամուսնութիւնը, տիկին, վիճակախաղ է։ Եթէ Միհրանի տոմսակը տարել է ամենախոշոր գումարը, այդ չի նշանակում, որ մեր տոմսակները փուչ չեն դուրս գալ։

Տ. ԳԱԼ. Ինչպէս Արաբաջեանիինը։ Ախ, իդէպս, կարդացել էք Թիֆլիսի լրագրներում այդ պատմութիւնը։ *(Նայում Եւգէնիէին։)*

ՍՈՒԼ. Ինչպէս չէ, ուր գնում եմ, այդ մասին

եմ լսում։ Դա մի սարսափելի դրամա է։

ՍԱՌ. (*Որ գիտէ տիկին Գալամքարեանի յետին միտքը։*) Այո, դա եղեռնագործութիւն է և անմիտ եղեռնագործութիւն։

Պ. ԳԱԼ. Հունցոր Զարուհին ա ասում, թամամ բիաբուռչիթոն ա։

Տ. ԳԱԼ. Մի գործ, որ ամօթ է բերում մեր ինտելիգենցիային։

ՎԱՐ. (*Որ զբաղված է գեղարուեստական իրերով ծածկված սեղանի մօտ, լուսանկարները դիտակով նայելով։*) Ինտելիգենցիան, արդեօք, ի՞նչ դեր է կատարում այդտեղ։

Տ. ԳԱԼ. Պարոն Արաբաջեանը համարվում է իւր կնոջ ինքնասպանութեան պատճառը, իսկ նա համասարանական է։

ՎԱՐ. Եւ ի՞նչ։ Մի՞թէ մի մարդու մեղքը պիտի ամբողջ դասակարգի վրայ փաթաթել։

ՍՈՒՎ. Իմ կարծիքով, այդ Արաբաջեանն այնքան էլ արժանի չէ այն հալածանքին, որին ենթարկել է նրան հասարակական կարծիքը։

ՄԻՀ. (*Ներս է մտնում*) Քնած է, հաբեածի պէս։ (*Նստում է Եւգինէի մօտ եւ սկսում ականջ դնել խօսակցութեանը։*)

Տ. ԳԱԼ. Դուք արդէն չափազանց ներողամիտ էք դէպի Արաբաջեանը։ Երևի, գործին լաւ ծանօթ չէք։ (*Ներս է մտնում Մարթան մի բաժակ թէյ ձեռին խառնելով։*)

ՍԱՌ. Ես էլ լաւ ծանօթ չեմ այդ գործին։

ՄԻՀ. Այդ ի՞նչ է, Բաթումի դրամայի մասի՞ն էք խօսում։ Օ՜օ, ես շատ լաւ գիտեմ։ Թիֆլիս եղած ժամանակս մի օր մտայ պալատը և կարդացի ամբողջ գործը։ (*Եւգինէին։*) Ես քեզ դեռ չեմ պատմել։

ԵՒԳ. Ոչ, բայց մի քանի բոպէ առաջ կարդացի լրագրում։

ՄԻՀ. Օ՜օ, ոչ, ես աւելի մանրամասն գիտեմ։ Դա մի նշանաւոր երևոյթ է։

Տ. ԳԱԼ. Հապա, հապա, պատմեցէք, շատ հետաքրքրական է։

ՄԻՀ. Ես կրպատմեմ միայն էականը։ Այդ Առաքել Արաբաջեանը յամառ կերպով, նախագրեալ միտումով և սիստեմատիքաբար հալածել է իւր կնոջը։ Հալածել է գիշեր-ցերեկ, անդադար, որպէս զի յուսահատեցնի նրան։ Նա զրկել է կնոջն ամեն հաճոյքից, երբեմն չի թոյլ տուել ուտել անգամ, հետը խօսել է միշտ կոպիտ, շատ անգամ հայհոյանքներով։ Ամեն քայլում յիշեցրել է նրան իւր անցեալի տխուր սխալը և խայթել, խայթել է կրիճի պէս։ Եւ այս բոլորն այն օրից, երբ կինն անկեղծ, աղնուաբար, կարող եմ ասել նոյն իսկ հերոսաբար, խոստովանել է իւր անցեալի սխալը։ Նա նեղում է խնդրել մարդուց արտասուքը աչքերին, ոտներին ընկած։ Մի մոռացէք, որ այդ սխալն անբաղդ կինը գործել է դրեթէ մանուկ հասակում։ Մարդու սիրտը չի մեղմացրել, նա չի ներել։ Նա, ընդհակառակը, պահանջել է թշուառից անճնասպանութիւն գործել։ Նա թոյն է բերել տուն, դիտմամբ թողել է կնոջ ննջարանում, սեղանի վրայ։ Նա ուզեցել է ազատվել կնոջից իւր պատիւն իբրև մաքրելու համար։ Եւ մաքրել է—տիկին Արաբաջեանը թունաւորվել է, թունաւորելով արդանդում և՛ մի անմեղ էակի։ Ահա

3091

Հ.Ս.Խ.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
C.C.P.A Публичная Библиотека
7/XI 1922

մռայլ եղելութիւնը։ Հետաքրքրական է կնոջ տանջանքը, բայց այդ մի սարսափելի տրագեդիա է, որ ես չեմ նկարագրիլ, խնայելով ձեր ներվերը։

Տ. ԳԱԼ. (Նայելով Եւգինէին) Կարելի է երևակայել։

ՍՈՒԼ. Եւ մի՞թէ այդ մարդը, որին դու դրեթէ հրեշացրիր, ինքը չի՞ տանջվել։

ԵՒԳ. (Ոը այս խօսակցութեան ամբողջ միջոցին, մի անկիւնում, սակայն հասարակութեանը նկատելի տեղ, նստած, խորին ուշադրութեամբ լսում է, երբեմն ցնցվելով։) Տանջվե՞լ է։

ՄԻՀ. Այո, տանջվել է և այժմ էլ տանջվում է։ Նրա հոգեկան դրութիւնն էլ մի տրագեդիա է, բայց ի՞նչ է այդ տրագեդիան գործված յանցանքի համեմատ։

ՄԱՐ. Եւ ի՞նչը պիտի տանջէ նրան իսկապէս, ցանկալի է իմանալ։

ՍՈՒԼ. Խղճի խայթոցը։

ՎԱՐ. Խղճի խայթո՞ց... (Հեգնաբար։) Է՛հ, պարոններ, ում չի յայտնի, թէ ինչ է խիղճ ասված բանը ոմանց համար։ Նեղն ընկած ժամանակ ամենազգայուն մարդն անգամ իւր խղճի առջև դուրս է բերում այնպիսի ճարպիկ կոմպրոմիսներ, որոնք կամաց կամաց հանգստացնում են նրան ու թմրեցնում։

Տ. ԳԱԼ. (Շարունակելով նայել Եւգինէին) Այո, ճիշդ է, բայց հասարակական կարծիքը։

Պ. ԳԱԼ. Լօխ էլ թրքում ըն անասնուածի իրեսին։

ՍԱՌ. Լ՞ոխ։ Ոչ, պարոն Բարսեղ, հասարակական կարծիքն օպերետային դատաւոր է. աւազակին դատելով, նոյն աւազակի հետ կանկան է պարում։ (Բոլորը ծիծաղում են, բացի Եւգինէից։)

Պ. ԳԱԼ. (Հազալով և ծիծաղելով) Գեսիդ ինի։

Սռափով։

ՎԱՐ. Մենք գիտենք միայն վրդովվել, իսկ պատժել—երբէք։ Կանցնի մէկ, շատ շատ երկու տարի, ամեն ինչ կրմոռացվի, և դուք, ես, բոլորս նորից կըսկսենք սեղմել նոյն Առաքել Արաբաջեանի ձեռքը, նորից յարգանք ցոյց տալ նրան։

ՍԱՌ. Այդ Արաբաջեանը յիմար է։ Եթէ ես լինէի նրա տեղը, կըստիպէի այն անպիտանին կնոջս հետ ամուսնանալ, ինքս էլ խաչեղբայր կըլինէի։ (Բոլորը ծիծաղում են, բացի Եւգինէից։)

Պ. ԳԱԼ. (Ծիծաղելով ու հազալով) Վըէյ, մըեռայ, Սռափով, մըեռայ...

Տ. ԳԱԼ. Իսկ դո՞ւք, պ. Սուլթանեան, ինչ կանէիք։

ՍՈՒԼ. Ես կարձակէի կնոջս, ապահովելով նրան նիւթապէս։ (Երմոնէն զալիս է եւ բաժակները հաւաքում։)

ՄԱՐ. Ո՞վ է էլի թէյ ցանկանում։ (Բոլորը լուռ հրաժարվում են։)

Տ. ԳԱԼ. Իսկ դո՞ւք ինչ կանէիք, պարոն Ալվերդեան, եթէ այդ Արաբաջեանի տեղը լինէիք։ (Եւգինէն ցնցվելով, ուշադրութիւնը լարում է։)

ՍԱՌ. (Առանձին) Օ՜ֆ...

ՄԻՀ. Ե՞ս... Կընեերէի։

Տ. ԳԱԼ. Ձեր կնոջ անպատուութիւնը...

ՄԻՀ. Այո։

ԵՒԳ. (Ցանկարծ արձակում է թեթեւ ճիչ) Ա՜հ...

ԱՄԵՆՔԸ։ Ի՞նչ պատահեց։

ՄԻՀ. (Վախեցած, ոտքի կանգնելով) Եւգինէ՜...

ԵՒԳ. Ոչինչ... (Աշխատում է ժպտալ։) Կայծակը...

ՍԱՌ. (Մօտենալով լուսամուտին) Եւ ինչ կայծակ։ Ահա և՛ սարսափելի որոտում։ (Լսվում է որոտում։)

Պ. ԳԱԼ. Եղիա մարդարէի քիւրքը ճղեցին։

ՍԱՌ. (Ծիծաղում է) Հա հա հա, քիւրքը։

Տ. ԳԱԼ. (Մօտենում է Եւգինէին եւ սուր հայեացքով նայում նրա երեսին։) Դուք կայծակից էք աւելի վախենում, թէ փոթորկից։ (Եւգինէն տխուր ժպտում է։) Ինչու՞ ընդհատեցիք հետաքրքրական խօսակցութիւնը։ (Նստում են։) Հա, ուրեմն, պարոն Միհրան, դուք կընդերէիք։

ՍՈՒԼ. Այդ ինձ համար անհասկանալի է։

ՄԱՐ. Միհրան, այդ ինչ ես ասում։

Պ. ԳԱԼ. Էդ հունց կընդերէիր, խելքս իսկի պէն չի կտրում։

ՍԱՌ. Այո, հունց։

ՎԱՐ. (Ոտքի է կանգնում, յանկարծ ոգեւորվելով) Ձեմ հասկանում, ինչու՞ է ձեզ զարմացնում Միհրանի եղածը։ Մթթէ տիկին Արաբաջեանն անբարոյական է ասել։ Անպիտանի մէկը նրան մոլորեցրել է համարեա թէ մանուկ հասակում—օրիորդը տասնուհինգ տարեկան է եղել։ Մթթէ դա այնպիսի մեծ յանցանք է, որի համար ամուսինը պիտի տանջէր նրան մինչև ինքնասպանութիւն։ Ասացէք խնդրեմ, ո՞ր տղամարդն է մինչև ամուսնութիւն իրան մաքուր պահում։ Կարող էք ցոյց տալ մի այդպիսի տղամարդ։ Ինչու՞ կանայք ներում են մեզ մեր ամենազզուելի կեղտերն, իսկ մենք չենք ուզում ներել նրանց սխալը։ Ես թոյլ եմ տալիս, որ Արաբաջեանը կարող էր չափազանց կատաղել կնոջ դէմ նրա անցեալի պատճառով։ Թոյլ եմ տալիս, որ նա պիտի իրան խայտառակված համարէր։ Բայց ո՞ւր էր այդ մարդու ներքին դատաւորը, որ յիշեցնէր նրան իւր սեպհական անցեալը, ուր անշուշտ

կան կեղտեր։ Ինչու՞ թշուառ կինը ներել է նրան այդ կեղտերը, իսկ ինքը՞-ոչ։ Որովհետեւ մէկը կին է, միւսը տղամարդ։ Որովհետեւ հասարակական կարծիքի ամբողջ լուծը կանանց վրայ է ծանրացած։ Բայց չէ՞ որ այդ անարդարութիւն է, սոսկալի անարդարութիւն։ Եւ ինչու՞ դոնէ մի անգամ չբողոքել անարդարութեան դէմ։ (Ծիրում է մի քանի վայրկեան լռութիւն։ Եւգինէն, իւր խռովութիւնը թաքցնելու համար, մօտենում է դաշնամուրին եւ սկսում կամացուկ, դողդոջուն ձեռներով եւ ներվային քրքրել նոտաները։ Տ. Գալամքարեանը շարունակ դիտում է նրան, իսկ Սառափեանը դիտում է տիկ. Գալամքարեանին։ Միհրանը, լսելով Վարսամեանին, հաւանութեան նշաններ է անում։)

ՍՈՒԼ. Տարօրինակ բողոք։ Մոռանամ հարազատ կնոջս կեղտը, թէ ինչ է բողոքում եմ անարդարութեան դէմ։ Աղատիր ինձ այդ տեսակ բողոքից։

ՎԱՐ. Սխալը, պարոն Սուլթանեան, և ոչ կեղտը, սխալը։ Սակայն կարելի էր և՛ կեղտը մոռանալ, եթէ մեր աշխարհահայեացքն աւելի լայն լինէր։ Ով գիտէ, գուցէ ապագայում հասկանանք, որ տղամարդի և կընոջ բարոյական պարտաւորութիւնները հաւասար են, հասկանանք նաև, որ յանցանք ներելը յանցանք գործել չէ։ Իսկ սխալը, յափշտակվելը, անպիտաններից խաբվելն այժմ էլ կարող ենք ներել, պէտք է ներենք, մինչև անգամ պարտաւոր ենք ներել։

ՍՈՒԼ. Այդ մասին ես ձեզ հետ կըվիճեմ յետոյ։ Այժմ թողնենք, տիկին Եւգինէն ձանձրանում է։

Տ. ԳԱԼ. Ես այդ վաղուց եմ նկատում։

ՍԱՌ. Խնդրենք տիկնոջը, մեզ համար մի բան նուագի։

ՍՈՒՀ. Այ, այդ ես հասկանում եմ։ Տիկին, մի զրկէք մեզ հաճոյքից։

ՍԱՌ. Եւգինէն նաղ անողներից չէ։

Պ. ԳԱԼ. Ըմբռ, խէ պլտի նաղ անի, խէ, մունք հովընք։ (Եւգինէն նստում է դաշնամուրի մօտ եւ նուագում ձեռքն ընկած առաջին նօտան։ Վարսամեանն եւ Մարթան մի անկիւնում վիճում են։ Միհրանը ծըխելով անցուդարձ է անում խորքի պատի տակ հանդարտ քայլերով։)

Տ. ԳԱԼ. (Առանձին ամուսնուն։) Նկատեցի՞ր քանի անգամ գոյնը փոխեց։

Պ. ԳԱԼ. Ա կնիկ, թողար տեսնենք, պէն չունի՞ս..

ՍԱՌ. (Պառաւ։ Լսում է, յետոյ։) Հիանալի՜ է, հիանալի...Բայց այդ, կացէք, կացէք, այդ ծանօթ բան է...

ԵՒԳԻՆԷ Շօպէնի նոկտիւրն է «Կաթիլ» անունով. ես շատ եմ սիրում... ամբողջ օրը պիւպետրի վրայ է...Ոչ—մելանխոլիա, ոչ—վիշտ, այլ հիւանդ հոգու տառապանք։ (Կամաց-կամաց ձեռները թուլանում են, գլուխը թեքվում է կրծքին։)

ՄԱՐ. (Մօտենալով Եւգինէին։) Ա՜հ, ինչ պատահեց, դու դունատվեցիր։ (Եւգինէն նուաղում է։) Ուշքը գնում է... Ջուր... (Բոլորը շփոթվում են, շրջապատելով Եւգինէին։ Սառափեանը ջուր է մօտեցնում։)

ՄԻՀ. (Վախեցած) Եւգինէ... (Ձոքում է նրա առջեւ։)

Տ. ԳԱԼ. (Ամուսնուն) Լա՛ւ ուշադրութիւն դարձրու, այդ բոլորը նրանից է...

Պ. ԳԱԼ. Փիէ՜...

ԵՒԳ. (Ուշքի գալով) Ոչինչ, ոչինչ, մի վախենար։ (Միհրանի օգնութեամբ վեր է կենում, ճիգն անելով

ժպտալ։) Կայծակն ինձ վախեցրեց։ (Հիւրերին։) Ներեցէք, խնդրեմ, գլուխս պտտեց, ուրիշ ոչինչ... Անցաւ, բոլորովին անցաւ։ Նստեցէք, ուրիշ բան կընուագեմ... (Սկսում է նուագել ուրախ բան։ Բայց հիւրերն այնքան շփոթված են, որ չեն վստահանում ձանձրացնել տանտիրուհուն։)

Պ. ԳԱԼ. Էդ մուզիկը որ կայ մարդու արինը տակն ու վրայ ա անում...

ՍՈՒՀ. (Պառաւ։) Գոնէ ես չէի կամենալ ձեզ ձանձրացնել, տիկին։ Դուք, երեւի, տկար էք կամ յոգնած, հանգստացէք...

ՄԻՀ. (Դաշնամուրի կափարիչը ծածկելով) Ես քեզ արգելում եմ...

Տ. ԳԱԼ. Բարսեղ, գնանք...

ՄԻՀ. (Տիկին Գալամքարեանին։) Դուք կընեղէք...

Տ. ԳԱԼ. Ի՞նչբան կայ։ Ես առանց այդ ներելու էլ երկար մնալ չէի կարող։ Ես գործով էի եկել։ (Եւգինէին, որ տակաւին գունատ կանգնած է դաշնամուրի մօտ։) Զըմռռանաք իմ առաջարկութեան մասին պարոն Միհրանից թոյլտուութիւն խնդրել։

ՄԻՀ. Այդ ինչ թոյլտուութիւն է։

ՍԱՌ. (Հեգնաբար) Տիկինը մի նոր ընկերութիւն է հիմնել, առաջարկում է Եւգինէին անդամ գրվել։ Մի խօսքով, երկու հարիւր ռուբլու գործ է։

ՄԻՀ. (Տիկ. Գալամքարեանին) Իմ ամուսինն ազատ է անելու, ինչ-որ ցանկանում է, իսկ իմ դրպանը միշտ նրա տրամադրութեան տակ է։

Տ. ԳԱԼ. (Եւգինէին խորհրդաւոր) Լսում էք, ազատ էք անելու, ինչ կամենում էք։ Գնահատեցէք, ցըտեսութիւն։

Պ. ԳԱԼ. Ձեզ տեսութիւն։ Սառափով, թաթդ տոր տեսնեմ, քը մատաղ։ (Սեղմում է ձեռը։)

(Հիւրերը գնում են։ Մինրանն ու Մարթան ուղեկցում են նրանց մինչեւ նախասենեակ։)

ՍԱՌ. (Դռների մօտ, բոլորից թաքուն ընելով Մինրանի թեւը) Մօտդ յիսուն ռուբլի կմ։ (Մինրանը վարտիկի գրպանից հանում է ու տալիս երկու հատ ճիպտված 25-անոց։) Մերսի՜... (Մօտենում է Եւգինէին, որ կանգնած է սենեակի մէջտեղում։) Եւ շատ լաւ ես անում, որ այդ խորամանկ տիկին Գալամքարեանին պատիւ չես անում մինչեւ նախասենեակ ճանապարհ դնելու։ Յետոյ կասեմ պատճառը։ Ցըտեսութիւն։ (Դռների մօտ հանդիպում է Մինրանին ու Մարթային։) Ցըտեսութիւն։ (Գնում է։)

ՏԵՍԻԼ VI

Եւգինէ, Միհրան եւ Մարթա։

Մինչեւ Մինրանի եւ Մարթայի վերադառնալն Եւգինէն ժողովում է ուշքը բոլորովին եւ ժպտում նրանց երեսին։

ՄԱՐԹԱ. Դու մեզ վախեցրիր, Եւգինէ, մի՞թէ կարելի է այդչափ ներվային լինել։

ԵՒԳ. Դատարկ բան էր, անցաւ, չարժէ մտածել...

ՄԻՀ. Ես քեզ հարիւր անգամ խնդրել եմ երբ տրամադիր չես—հիւրեր չընդունել։ Ինձ համար քո հանգստութիւնն ամէն բանից թանդ է։

ՄԱՐ. Լրագրները ո՞ւրտեղ թողեցիր։

ԵՒԳ. Քո սենեակում, սեղանի վրայ։

ՄԱՐ. Ընթրիքի չըսպասէք ինձ։ (Գնում է ձախ կողմի երկրորդ դռներով։)

ՏԵՍԻԼ VII

Միհրան եւ Եւգինէ։

ՄԻՀ. (Պառկած։) Վերջապէս, մենակ ենք։ (Համբուրում է։) Նստիր։ Ես ուզում եմ մի բանի մասին խօսել քեզ հետ։ (Նստում են բազկաթոռների վրայ ղէմ ու ղէմ։) Մի՞ վախենար, վախենալու ոչինչ չըկայ։ Գիտես ինչ, Եւգինէ. ահա մի քանի ամիս է քեզ փոխված եմ տեսնում։ Կարծես, քեզ անհանգստացնում է ինչ-որ վիշտ, հոգս, վերջապէս, մի միտք և քանի գնում է, այդ փոփոխութիւնն աւելի ու աւելի նկատելի է դառնում։ Ասա, ինչ է պատահել։

ԵՒԳ. (Վերկենալով) Այդ մասին այսօր ոչինչ մի հարցրու։

ՄԻՀ. Ներողութիւն, դու իրաւունք ունիս։ Դու տկար ես, դնա, ուրեմն, հանգստացիր։ (Վերը է կենում։)

ԵՒԳ. (Քնքշաբար) Նեղացա՞ր։ (Ժպտալով) Ես տկար չեմ, անցաւ, մի՞ նեղանար։

ՄԻՀ. Բայց դու ինձ խաբել չես կարող, դու մի հոգս ունիս, մի կեղծիր, կեղծելը քեզ չի սազում։

ԵՒԳ. (Հառաչելով) Չի՞ սազում... (Ճակատը շփելով։) Թո՛ղ ինձ, ես ուզում եմ քեզ համար նուագել...

ՄԻՀ. Երաժշտութիւնը քեզ յուզում է։

ԵՒԳ. Երբ հիւրերի ներկայութեամբ եմ նուագում, իսկ երբ հիւրեր չըկան, հանգստութիւն է տալիս իմ ներվերին։ (Նստում է դաշնամուրի քով։ Միհրանը տարակուսած կանգնում է նրա մօտ։ Եւգինէն սկսում է նուագել ինչ-որ մելամաղձոտ եղանակ, բայց շու-

տով թողնում է եւ գլուխը թեքում կրծքին ու լռում։ Պաուզա։) Ոչ, չեմ կարող, ձեռներս չեն շարժվում։ (Միհրանն ուսերը բարձրացնելով, տարակուսած նայում է նրան շարունակ։) Օհ, ի՞նչ տոթ է, կարծես, օդ չըկայ։ (Վեր է կենում, լուսամուտներից մէկի վարագոյրը յետ քաշում, յետոյ փեղկը բաց անում։) Ի՞նչ հիանալի երեկոյ է, անձրեւից յետոյ լուսին։ Ի՞նչ մաքուր է երկինքը։ (Մօտենում եւ պակսեցնում ըրօնզեայ լամպարի լոյսը։ Ներս է սփռվում լուսնի մեղմ կաթնագոյն լոյսը։)

ՄԻՀ. Բայց ցուրտ է, կարող ես մրսել, հեռու կաց։ (Բռնում է թեւից եւ լուսամուտից հեռացնում։ Յետոյ լուսամուտը ծածկում է, լամպարի լոյսն աւելացնում եւ նայում նրան ուշադիր։)

ԵՒԳ. Երանի թէ մրսէի ու հիւանդանայի։ Երանի մեռնէի։ Ախ, Տէր Աստուած, որքան անտանելի է։

ՄԻՀ. (Պաուզա։) Եւգինէ, նայիր ինձ... (Մօտենում է ու ձեռից բռնում։) Ես քեզ միշտ խելօք կին եմ համարել...

ԵՒԳ. Խելօք... մի ասա այդ բանը։

(Լուռ տեսարան)

ՄԻՀ. Դէհ, ասելու ես թէ ինչի մասին ես մտածում։

ԵՒԳ. Ասեմ։ Լաւ։ Նստիր ահա այստեղ։ (Նստում են։) Լսիր, ես վաղուց ուզում էի քեզ պատմել մի պատմութիւն, հէքեաթ, ինչպէս կամենաս հասկացիր։ Ես այդ կարդացել եմ չըգիտեմ ինչ գրքում և երբ, բայց ինձ վրայ շատ խոր ազդեցութիւն է արել։ Լսում ես։

ՄԻՀ. Լսում եմ։

ԵՒԳ. Եղել է չի եղել, չըգիտեմ ուր, ասենք հեռու Արևելքում, Արաբիայի թէ Հնդկաստանի մի հարուստ քաղաքում մի աղքատ այրի։ Նրա ամուսինը, մի աղնիւ ու քաջ զինուոր, մեռնելով, իւր կնոջ ու միակ աղջկայ համար չի թողնում ոչ մի ժառանգութիւն, բացի իւր զէնքերը։ Բայց աղջիկը մօրից ժառանգում է մի հոգեկան յատկութիւն—ծայրայեղ ինքնասիրութիւն։ Այդ աղջիկը ոչ շատ գեղեցիկ է եղել ոչ տգեղ, ոչ շատ խելօք և ոչ յիմար։ Մայրը սիրում է նրան աւելի քան իւր աչքի լոյսը, փայփայում է մայրական անկաշառ սիրով։ Ոչինչ չի խնայում նրա համար, տալիս է նրան իւր կարողութիւնից աւելի ուսում և կրթութիւն։

ՄԻՀ. Այդ հետաքրքրական է, յետոյ...

ԵՒԳ. Մի օր այդ աղջկան տեսնում է մի աղնիւ, եռանդուն, խելօք մարդ (Նայում Միհրանի աչքերին), մի խօսքով, մարդ, հաւանում է և իսկոյն վճռում նրա հետ ամուսնանալ։ Մայրն ուրախութեամբ համաձայնվում է։ Աղջիկը չի սիրում այդ մարդուն, երկար ժամանակ կռւում է ինքն իւր հետ, բայց յետոյ նոյնպէս համաձայնվում է... (զգացված) իւր մօրը բաղդաւորացնելու համար։ Նա ամուսնանում է աղնիւ մարդու հետ առանց սիրոյ, բայց յետոյ, երբ ճանաչում է նրան, սկսում է ոչ միայն սիրել, այլ ուղղակի պաշտել, պաշտել ինչպէս կուռք։ Իսկ բարի մարդը սիրում է նրան, հաւատում և շրջապատում է շքեղութեամբ և այն բոլորով, ինչ որ գեղեցկանում է կնոջ կեանքը...

ՄԻՀ. (Պաուզա։) Յետոյ...

ԵՒԳ. (*Հառաչելով ու ճակատը շփելով*) Բայց շուտով մարդու երախտիքը սկսում է ուտել նրան— ուտել ցեցի պէս։ Չէ՞ որ նա չքաւոր ծնողների զաւակ է։ Մարդը նկատում է նրա վիշտը և պատճառը հարցնում։ Մի օր կինն ընկնում է նրա ոտներին և ասում. «քո անհուն սէրն է ինձ տանջողը... ես մեծ պարտքի տակ եմ—ահա իմ վիշտը։ Ես ինքնասէր եմ, չեմ կարող տանել այդ պարտքը։» Աղնիւ մարդն ապշած արտասանում է. «դու խելագար ես, առաջին անգամն եմ տեսնում, որ սիրող կինն իւր ամուսնու սիրուց տանջվի»։ «Այո, պատասխանում է կինը, քո սէրն է ինձ տանջում։ Մի սիրիր ինձ և ոչ միայն մի սիրիր, այլ և ատիր, վարվիր հետս կոպիտ, ծեծիր ինձ, հայհոյիր, և ես պակաս կըտանջվիմ։» (*Պաուզա։*) Մարդը չի կատարում նրա տարօրինակ խնդիրը։ Այն ժամանակ ինքնասէր կինը կամաց-կամաց մաշվում է վշտերից, թոքախտ է ստանում ու մեռնում։ (*Պաուզա։*) Ահա և ամբողջ հէքեաթը։ (*Վեր է կենում։*)

ՄԻՀ. (*Ոը խորասուզված լսում է մինչեւ վերջը, մի փոքր լռութիւնից յետոյ։*) Եւ դա հէքեաթ է։

ԵՒԳ. Հէքեաթ...

ՄԻՀ. Դու բոլորը պատմեցիր։

ԵՒԳ. Բոլորը։

ՄԻՀ. (*Ոտքի է կանգնում կամացուկ, նայելով Եւգինէի երեսին։*) Ոչ, կարծեմ մի բան մոռացար։ Այդ հէքեաթն ինձ ծանօթ է։ Ինքնասէր կինը լինում է բարոյապէս իւր մարդուց շատ բարձր։ Այնքան բարձր, որ մարդու բոլոր արժանաւորութիւնները նսեմանում են նրա մօտ։ Ինքնասէր կինը լինում է այն-

քան դրաւիչ, այնքան հրապուրիչ, որ իւր մի ժպիտով վարձատրում է ամուսնու բոլոր բարութիւնները (*Համբուրում է։*) Եւգինէ, դու չես կարողանում հէքեաթներ պատմել, աւելի լաւ է պատմիր եղելութիւն։

ԵՒԳ. Եղելութիւն։ (*Պաուզա։ Միհրանը նայում է նրան։ Եւգինէն երկու ձեռները դնում է նրա ուսերի վրայ, նայում աչքերին։*) Որքան բարութիւն կայ քո աչքերում։ (*Ձայնը դողդողում է։*) Իսկ ես... (*Աչքերը լցվում են արտասուքով։*) Բաւական է... (*Ձեռները վերցնում է Միհրանի ուսերից եւ հեկեկալով վազում դէպի ննջարան։*)

ՄԻՀ. (*Ապշած նայում է նրա ետեւից եւ, երբ Եւգինէն բոլորովին անհետանում է, պաուզա։*) Չեմ հասկանում... (*Ձեռը սեղմում է ճակատին։*)

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Բ.

Նոյն սենեակը, նոյն կահ-կարասին ցերեկով։ Կէսօրուայ մէկ ժամն է։ Լուսամուտները դէպի փողոց բաց են։ Ցատակի նաև կահ-կարասիի մի մասի վրայ սփռվել են ապրիլեան արեգակի ախորժելի ճառագայթները։

ՏԵՍԻԼ I

Հռիփսիմէ, Մարթա, յետոյ Եւգինէ։

ՀՌԻՓ. *(Ներս է մտնում նախասենեակի դռներից գլխարկով ու վերարկուով։ Նայում է շուրջը։ Ոչ ոքի չընտեսնելով, մօտենում է նախ Միհրանի առանձնասենեակի դռներին, ականջ դնում։ Զայն չլսելով, մօտենում է ննջարանի դռներին, ուզում է ներս մտնել, թողնում է մտադրութիւնը, յետ դառնում։ Ձախ կողմի խորքի, այն է սեղանատան՝ դռներից ներս է մտնում Մարթան հագնված՝ գլխարկով։)* Ա՜հ, ո՞րտեղ էք։ *(Համբուրվում են։)* Մտնում եմ ներս, ոչ ոք, աղախին էլ չկայ, իսկ դռները բաց գողերի համար։

ՄԱՐ. Այդ, երևի, Միհրանն է մոռացել աղախնին կանչել, որ դռները փակի։ Նա մոռացկոտ է։

ՀՌԻՓ. Ժենեան տա՞ն է։

ՄԱՐ. Այո։ Ուշ է զարթնել, հագնվում է։

ՀՌԻՓ. Նո՞ր։ *(Նայելով իւր ժամացոյցին։)* Մէկն է, չլինի թէ հիւանդ է։

ՄԱՐ. Զըգիտեմ։ Բայց ահա և՛ ինքը։ *(Ներս է մտնում Եւգինէն ննջարանի դռներից։ Նա հագած է տնային, բայց թանգագին կտորից նորաձեւ կարած շրջազգեստ։)* Բարի կէսօր...

ԵՒԳ. Այո, ուշ եմ զարթնել։ Միայն լուսաբացին եմ աչքերս փակել։ *(Համբուրվում է մօր հետ։)*

ՀՌԻՓ. Ինչո՞ւ։

ԵՒԳ. Կարդում էի։

ՀՌԻՓ. Ե՞րբ պիտի ձեռք վերցնես կարդալուց։ *(Մարթային։)* Երեխայութիւնից գրքերի սիրահար է։ Պատահել է, որ մի գիրք ուժով ձեռքից խլել եմ, թագցրել, կէս ժամ չանցած՝ մի ուրիշն է վերցրել։ Ցաւ է էլի։

ԵՒԳ. *(Մարթային։)* Ո՞ւր ես այդպէս պատրաստվում։

ՄԱՐ. *(Ձեռնոցները հագնելով։)* Ուզում եմ տիկին Սուրաթեանին այցելել։ Բայց առաջ պիտի մըտնեմ տիկին Գալամքարեանի մօտ։ Միհրանն ինձ տըւեց 200 ռուբլի, որ այսօր անպատճառ տանեմ այն նոր ընկերութեան համար։

ՀՌԻՓ. *(Եւգինէին։)* Մարգօն ինչ է անում, ասա էլ։

ԵՒԳ. Դայեակը նրան տարել է զբօսնելու։ *(Մարթային։)* Մի տանիր այդ փողերը։

ՄԱՐ. Ինչո՞ւ։

ԵՒԳ. Ես այդպէս եմ կամենում։

ՄԱՐ. Խնայողութիւն է այդ, թէ՞ կապրիզ։

ԵՒԳ. Ինչպէս կամենաս—հասկացիր, միայն այդ փողերը մի տանիր։

ՄԱՐ. Լաւ։ Վերցրո՞ւ։ *(Տալիս է փողերը։)*

ԵՒԳ. Պահիր մօտդ, կըվերադարձնես Միհրանին։

ՄԱՐ. Չեմ հասկանում միտքդ։ Դէհ, ներիր, մայրիկ, ես շտապում եմ, բայց շուտով կվերադառնամ։

ՀՌԻՓ. Ես էլ երկար չեմ նստելու։ (*Մարթան գնում է։*)

ՏԵՍԻԼ II

Եւգինէ եւ Հռիփսիմէ։

ԵՒԳ. Այդ ո՞ւր ես շտապում, մամա։ Գլխարկդ վերցրու, միասին նախաճաշ կանենք։

ՀՌԻՓ. Չէ, պէտք է գնամ հօրաքրոջդ մօտ։ Երկու ամիս է չեմ տեսել. ամօթ է։ Նա քեզ շատ է սիրում, միշտ գովում է։ Ով քեզ սիրում է, ես էլ նրան եմ սիրում։ Դու ասա տեսնեմ, ինչո՞ւ այսօր աչքունքդ թթուած է։

ԵՒԳ. Ասացի, որ անքուն եմ եղել։

ՀՌԻՓ. Ախ, ճշմարիտ, ասացիր։ Ուշքս տեղը չէ։ Գիտես, ժենեա, քո պսակվելուց յետոյ ուշքս իսկի վրէս չի լինում։ Ուրախութիւնից է, ուրախութիւնից։ Դու բաղդաւոր ես, ես էլ հարբածի պէս եմ։ Աչքիս լոյս, հոգիս, (*համբուրում է*) օրից օր սիրունանում ես, այ ինչ ասել է լաւ ապրել։ Այդ ինչ է, էլի նոր հագուստ։ Օխ, ոսկի է, ոսկի Միհրանը, թագուհու պէս է պահում քեզ։ Երէկ մօտս էր, հարիւրերորդ անգամ գովեց քեզ։ Ինձանից էլ շնորհակալ է, որ քեզ նման աղջիկ եմ պահել, մեծացրել նրա համար։ Նա շատ ուրախ է քեզանով, շա՜տ...

ԵՒԳ. (*Հեգնաբար ծիծաղելով։*) Աւելի կուրախանայ, երբ ամեն բան կիմանայ։

ՀՌԻՓ. Նա ամեն բան գիտէ, ամեն բան։ Ես նրան բոլորը պատմել եմ։ Նա այնպէս սիրում է հօրը յիշատակը, որ ուզում է նրա անունով մի որդեգիր պահել։

ԵՒԳ. Այդ քեզ ինքն ասաց։

ՀՌԻՓ. Ինչպէս չէ, հէնց երէկ։ Այ, կարծեմ, առաջիկայ սեպտեմբերից մէկին վերցնելու է։

ԵՒԳ. Ես չեմ թողնիլ։

ՀՌԻՓ. Բա՜հ, ինչո՞ւ։

ԵՒԳ. Չի հարկաւոր։ Առանց այդ էլ մենք նրան շատ ենք պարտական։

ՀՌԻՓ. Պարտակա՞ն։ Ինչո՞վ։ Փառք Աստծու, ուրիշ զոքանչների պէս նրա շլինքին չեմ նստել ու նրա հացով չեմ ապրում։

ԵՒԳ. Ես նրան արժանի չեմ...

ՀՌԻՓ. Ո՞վ ասաց արժանի չես։ Պօլկովնիկ Միրվելովի աղջիկն ո՞ւմ չի արժանի։ Եթէ նա բարի է, խելօք, փող շատ է աշխատում, պատիւ ունէ, դու էլ գեղեցիկ ես, խելօք, հրեշտակի պէս մաքուր...

ԵՒԳ. (*Հառաչանքը թաքցնելով։*) Մաքուր, օհ, Տէր Աստուած, այս ինչ տանջանք է... (*Վերը է կենում, մօտենում լուսամուտներից մէկին։*)

ՀՌԻՓ. (*Մօտենալով նրան։*) Դու հիւանդ ես։

ԵՒԳ. (*Արագութեամբ իշխելով իրան։*) Անքուն եմ, անքուն։ Դու որ գնաս, ես պառկելու եմ անկողին...

ՀՌԻՓ. Շատ լաւ կանես, որդի... ահա ես գնացի... (*Համբուրվում է։ Լսվում է զանգի ձայն։*)

ԵՒԳ. Ահա, տեսնո՞ւմ ես, մի ժամ հանգիստ չեն թողնում։ Երևի, հիւր է։ Ես դեռ մազերս կարգի չեմ

բերել։ Մի փոքր սպասիր, ես իսկոյն կը գամ։ (Գնում է ննջարանի դռներով։ Երժոնէն ներս է հրաւիրում Գաբրօ Ազարեանին ասելով «Այստեղ են»։)

ՏԵՍԻԼ III

Հռիփսիմէ եւ Գաբրօ Ազարեան։

ԳԱԲ. Ա.Զ. (Հագնված է ճաշակով, նորաձեւ։ Երեսին սիրալիր ժպիտ, ձեւերը նուրբ, ձայնը մեղմ եւ բարեհաճորոյր։ Հեռուից գլուխ տալով, մօտենում է Հռիփսիմէին։) Ցուսով եմ, չէք մոռացել։

ՀՌԻՓ. Վահ. Գաբրշ... Այդ ո՞ր Աստծուց։ (Գաբրօ Ազարեանը համբուրում է նրա ձեռը, իսկ նա Ազարեանի ճակատը։)

ԳԱԲ. Փոքի Աստծուց, մայրիկ, մամոնայի։ Ամենքը փողի համար այստեղ են վազում, ես էլ վազեցի։

ՀՌԻՓ. Շատ ուրախ եմ, որդի, համեցէք, նստիր, որտեղ քէֆդ է։ (Գաբրօն նստում է բազկաթոռի վրայ, սպասելով սակայն, որ նախ Հռիփսիմէն նստի։) Վա՜հ վա՜հ, աչքերիս չեմ հաւատում։ Ասա է, ինչ կայ, դործո՞վ ես եկել։

ԳԱԲ. Հապա։ Ինձ ուղարկել են այստեղ իբրև ներկայացուցիչ մի նոր ընկերութեան։

ՀՌԻՓ. Հա՛, ով գիտէ, հոր պիտի փորէք, նաւթ հանէք...

ԳԱԲ. Այո, այդպիսի մի բան։ Ասացէք, ինչպէս էք, դո՞ւք, Եւգինէն։ Լսել ենք, լսել ենք։

ՀՌԻՓ. (Պարծանքով ցոյց տալով շուրջը։) Տեսնում ես էլի, դիփ ժենեայիս համար է սարքած։

ԳԱԲ. (Դիտելով շուրջը։) Հիանալի է, շատ ուրախ եմ։ Ասում են, շատ խելօք ու աղնիւ մարդ է ու շատ լաւ փաստաբան։

ՀՌԻՓ. Մի խօսքով, ժենեաս բաղդաւորվեց, դոհութիւն Աստծու։ Էհ, ձերոնք ինչպէս են։

ԳԱԲ. Իմ քոյրն էլ անցեալ շաբաթ նշանվեց։

ՀՌԻՓ. Վահ, ասա, որ ուրախանամ է։ Ո՞րն է նշանվել։

ԳԱԲ. Փոքրը, Լիզան...

ՀՌԻՓ. Ո՞ւմ հետ։

ԳԱԲ. Մի բժիշկ ուսանողի։

ՀՌԻՓ. Աստուած երկուսին էլ մեծ բաղդի արժանացնի։ Հաւատա, որդի, քոյրերիդ էլ ու քեզ էլ միշտ հարազատ որդուս պէս եմ սիրել։ Շատ ուրախ եմ։ Աղջիկս բաղդաւորվելուց յետոյ ուզում եմ, որ ամբողջ աշխարհը բաղդաւորվի։ Ախ, ինչպէս է սիրում, ինչպէ՞ս է սիրում ժենեայիս...

ԳԱԲ. (Ծխախոտի արծաթէ տուփը գրպանից հանելով։) Կարելի՞ է։

ՀՌԻՓ. Իհարկէ. վա՜հ, մոռացի՞լ ես, որ ես էլ եմ ծխում։

ԳԱԲ. (Առաջարկում է ծխախոտ։) Ես ձեր ոչ մի սովորութիւնը չեմ մոռացել։ Այս շատ լաւ պապիրոս է։ (Հռիփսիմէն վերցնում է ծխախոտ։ Ազարեանը վառում է լուցկի, նախ տալիս է նրան ծխելու, ապա ինքն է ծխում։) Ինքը Բոզարճեանցն է յատուկ ինձ համար պատուիրել իւր գործարանում։ Մի մեծ արկղ բերել եմ հետս։ Եթէ թոյլ տաք, վաղը մի քանի հարիւր կուղարկեմ ձեզ համար։

ՀՌԻՓ. (Ծխելով։) Շատ լաւն է։ Իսկի չես փոխ-

վել, էլի էն Գաբրօն ես, միշտ քաղաքավարի, բարի՝ կավալեր...

ԳԱԲ. Իսկ դուք փոխվել էք, չաղացել էք, ջահելացել, սիրունացել...

ՀՈՒԻՓ. (Շոյված)։ Այս օրհնված քաղաքում ամենքը չաղանում են...

ԳԱԲ. Օրհնված։ Այդ ինչից է, որ ուրիշներն անիծում են այս քաղաքը, իսկ դուք օրհնում էք։

ՀՈՒԻՓ. Մեղք են գործում անիծողները, որդի։ Այս քաղաքի նման քաղաք չկայ։ Քո Թիֆլիսն ինչ է սրա մօտ։ Այստեղ ամեն բան լաւ է։ Մարդիկ խելօք են, աշխատասէր, իսկ բարութիւնն էլ մի ասա, այստեղ չար մարդ չկայ։ Մէկ էլ որ այստեղ նախանձ չկայ, որդի։ Իսկ Թիֆլիսում, օհ օհ օհ, մարդ են ուտում։ Եթէ Ժենեաս այնտեղ այսպէս բաղդաւորվէր, ու ու ու, ամենքը նախանձից կըտրաքվէին, էլ բան չէր մնալ—չըհնարէին, որ աղջկաս իւր մարդուց բաժանեն։ Այստեղ մարդիկ ժամանակ չունին նախանձելու։ Ա՜հ, ինչ ուշացաւ Ժենեաս։ Ես մի քիչ վռազում եմ, որդի, կըներես։ Ա՜հա գալիս է։

ԵՒԳ. (Ներս է մտնում եւ, նկատելով Գաբրօյին, ցնցվում է, շփոթվում եւ մնում անշարժ։)

ՏԵՍԻԼ IV

Նրանք եւ Եւգինէ։

ՀՈՒԻՓ. (Ծիծաղելով։) Զըճանաչեց...

ԵՒԳ. (Մօտենում է սեղանատան դռներին, մրտածում։) Երմոնէ (Շտապով ներս է մտնում Երմոնէն։ Եւգինէն ուզում է նրան մի բան ասել, բայց մտածում է, վճռական շարժումն է անում, յետոյ ձեռով նշան է անում նրան հեռանալու։ Երմոնէն զնում է զարմացած։ Զարմացած է նաեւ Հոիփսիմէն։)

ՀՈՒԻՓ. Ժենեա, չե՞ս ճանաչում Գաբրօյին. մեր բարի, քաղաքավարի հարեւան Գաբրօ Ազարեանին։

ԳԱԲՐՕ։ (Եւգինէն դուրս գալու րոպէից ոտքի է վեր կացել եւ անշարժ կանգնած ժպտալով սպասում է նրա հայեացքին։) Երեւի, շատ փոխվել, ծերացել եմ։ (Մօտենում է եւ կամենում Եւգինէի ձեռը համբուրելու։)

ԵՒԳ. (Ձեռը կամացուկ, մօրից թաքուն, խլում է նրանից։) Բարև ձեզ...

ՀՈՒԻՓ. Հիմայ ճանաչեցիր։

ԳԱԲ. Աչքից հեռու—մտքից ընկած։ Էհ, ինչպէս կըհրամայէք ձեզ անուանել այժմ։ Առաջ ինձ համար փոքրիկ Ժենեա էիք, իսկ այժմ Եւգենիա Պաւլօվնա, թէ տիկին Ալվերդեան։ (Առանձին։) Տէր Աստուած, որքա՜ն գեղեցկացել է։

ՀՈՒԻՓ. Գաբրօն ամեն բան լսել է Միհրանի մասին։ Ժենեա, շնորհաւորիր նրան, Լիզան նշանվել է։

ԵՒԳ. (Անտարբեր։) Այո՞։

ԳԱԲ. Այո, տիկին, թէ նշանվել է և թէ շուտով պիտի ամուսնանայ—գիտեմ, բայց թէ երկար ժամանակ կապրի մարդու հետ—Աստուած գիտէ։

ՀՈՒԻՓ. Ի՞նչ ես ասում, որդի, այ այ այ։ Նստիր, ինչ ես կանգնել...

ԳԱԲ. Մեր ժամանակում կնոջ համար մարդուց բաժանվելն աւելի հեշտ է, քան ամուսնանալը։

ՀՈՒԻՓ. Էհ, դու էլի առաջուայ կատակասէրն ես։

Ժենեա, ես գնացի, բայց շուտով կրգամ։ (Գաբրիին։) Այսօր, երևի, այստեղ կրճաշես, իսկ վաղն անպատճառ իմ մօտն ես։ (Վերը է կենում։)

ԵՒԳ. Մամա, աշխատիր շուտով վերադառնալ, գործ ունիմ։

ՀՈՒՓ. Լաւ, լաւ. (գնում է։)

ՏԵՍԻԼ V

Եզինեի եւ Գաբրո Ազարեան։

ԵՒԳ. (Ուղեկցում է մօրը մինչեւ նախասենեակ, սպասում է մինչեւ նրա քոյրերովին դուրս գնալն եւ դռները ծածկում. յետոյ մօտենում է սեղանատան դռներին, նայում դէպի ներս, դռները ծածկում. յետոյ կանգնում է բեմի մէջ տեղում ու նայում Գաբրիին ոտքից մինչեւ գլուխ։)

ԳԱԲ. (Ամբողջ ժամանակ ոտքի վրայ աչքերով հետեւում է նրան. նրա դէմքն արտայայտում է մերթ զարմացում ու տարակուսանք, մերթ ուրախութիւն եւ հրճուանք։) Վերջապէս։ (Ցարձակվում է Եզինէին համբուրելու։)

ԵՒԳ. (Առանց տեղից շարժվելու, ձեռը բարձրացնում է այնպէս խիստ, որ Ազարեանը բեւեռվում է տեղն ու տեղը. յետոյ նայում է նրան խորին արհամարհանքով. մի փոքր ժամանակ լռութիւն)։ Ես դրա համար չառանձնացայ ձեզ հետ։

ԳԱԲ. (Տակաւին ձեւացնում է, թէ չի հասկանում նրա իսկական տրամադրութիւնը, ժպտում է։) Ներիր, մոռացայ, որ կնոջ համար զգուշութիւնը կէս առաքինութիւն է։

ԵՒԳ. (Մղելով ինքն իւր հետ կռիւ, որպէս զի կարողանայ սառնարիւն լինել։) Ինչու էք եկել։

ԳԱԲ. Ահա սիրող և յարգող բարեկամի համար աւելի քան անհասկանալի մի հարց։ Ներիր, Ժենեա, չէի սպասում։

ԵՒԳ. (Վրդովվելով նրա սառնութիւնից։) Մի համարձակվէք ինձ հետ խօսել եղակի։

ԳԱԲ. (Փոքր ինչ շփոթվում է, սակայն իսկոյն նշխում է իրան եւ Եզինէի տրամադրութիւնը կատակի վերածում։) Կարծեմ վարագոյրների ետեւում ոչ ոք չի թագնված, թէ աղաղինը սովորութիւն ունէ դրան ետեւից ականջ դնելու։ Գեղեցկութեան թշնամին բամբասանքն է, իսկ բամբասանքի աղբիւրը—ծառաները։ Մի պահէք, տիկին, հայ ծառաներ. նրանք չափից դուրս հետաքրքիր են...

ԵՒԳ. Թողէք ձեր կատակները և պատասխանեցէք. ինչու համար էք եկել։

ԳԱԲ. Զարմանալի հարց, եկել եմ ինչպէս ուրիշները, գործով, պաշտօնով...

ԵՒԳ. Իմ տունը, այստեղ։

ԳԱԲ. Ա՜ա, այդպէս ասացէք։ Այցելութեան։ Չէ՞ որ մենք բարեկամներ ենք...

ԵՒԳ. Ուրեմն, լսեցէք. այդ կլինի ձեր առաջին և վերջին այցելութիւնը։ Այս մէկ։ Երկրորդ, դուք չէք համարձակվիլ ոտք դնել իմ մօր տունը։ Հասկանում էք։ (Աստամանելով այս խօսքերը, մօտենում է լուսամուտներից մէկին եւ հայեացքը յառում դէպի փողոց։)

ԳԱԲ. (Հիասթափված, լռում է, խորհում, յետոյ։)

Արդեօք, խիստ չէք վարվում ինձ հետ։

ԵՒԳ. (Տակաւին պահպանելով սառնարիւնութիւն։) Ցամենայն դէպս, վարվում եմ աւելի մեղմ, քան դուք վարվեցիք ինձ հետ։

ԳԱԲ. Ես ձեզ վրայ բռնութիւն գործ չեմ դրել։

ԵՒԳ. (Երեսն արագ դարձնելով դէպի նա։) Բռնութիւն։ Դուք աւելի վատ միջոց էք գործ դրել։ Եթէ լինէիք աւազակ և ինձ անպատուէիք, այսօր ես հազար անգամ պակաս կըտանջվէի։ Բայց ոչ, դուք յափշտակեցիք ինձ քաղցր լեզուով, որ սրից ու կրակից զօրեղ է։ Զեմ հերքում, դուք ինձ դիւր էիք գալիս, որովհետև գեղեցիկ էիք։ Բայց մի ժոռանաք, որ կեանքն ինձ համար մի մթին աշխարհ էր։ Ճշմարիտ է, մի օր դուք ինձ թուացիք ասպետ։ Այնպիսի ասպետ, որ պատրաստ է իւր կեանքը վտանգի ենթարկել մի խեղճ աղքատ աղջիկ կրակից՝ աղատելու։ Բայց ինչ դիտէի, որ կրակը հէնց դուք ինքներդ էք։ (Սկսում է անց ու դարձ անել։)

ԳԱԲ. Զըգիտէի, որ իմ սէրը ձեզ համար կրակ էր։

ԵՒԳ. Սէր։ (Դառն ծիծաղ։) Հա հա հա, սէր։ Ծաղր, խաբէութիւն, անարգանք և ոչ սէր։ Ես մինչև այսօր չեմ կարողանում ինձ հաշիւ տալ, ինչպէս պատահեց այդ։ Բայց այդ օրն ես ոչ միայն հաւատում էի ձեզ, այլև հաճելի էր ինձ՝ հաւատալ։ Եւ դուք, օգտվելով այդ բանից, գործ դրեցիք ձեր լեզուն, այդ թունաւոր դեղը։ Նա կամաց-կամաց վարակում էր արիւնս, սպանում էր իմ մէջ ամօթի զգացումը, և սպանեց։ (Ընկղմվում է զահաւորակի վրայ եւ երեսն ամօթից ձեռներով ծածկում։)

ԳԱԲ. (Նայում է նրան, հեռում կանգնած, յետոյ մի քանի քայլ մօտենում։) Եւգինէ, այդ բոլորն անցած բաներ են։ Ինչու էք քրքրում անցեալն և ինքներդ ձեզ տանջում։ Այն օրից յետոյ մենք մի քանի տարի էլ եղել ենք հարևաններ և... բարեկամներ։

ԵՒԳ. Ես ձեզ երբէք չեմ սիրել։

ԳԱԲ. Բայց չէք էլ ատել, երբեմն մինչև անգամ թոյլ էք տուել ձեզ փաղաքշելու։ Մի թէ կարող էք հերքել այդ։

ԵՒԳ. (Ցնցվելով։) Օհ, զզուելի բոպէներ։

ԳԱԲ. Ինչու։ Զզուելի կըլիներ այն ժամանակ, եթէ այդ օրից յետոյ ձեզ չըհամբուրէի։ Բայց ես ոչ միայն համբուրում էի, այլ և սիրում ձեզ։ Այո, այո, սիրում էի և, վկայ է Աստուած, ուրախութեամբ կամուսնանայի ձեզ հետ, եթէ հանգամանքները ներէին։ Իմ վրին մեծ լուծ կար—մայրս և քոյրերս։ Աւելացրէք և՛ այն, որ այդ միջոցին ես անգործ էի։ Այժմ, Եւգինէ, պէտք է մոռանալ անցեալն և ապրել նոր զգացումներով։ Դուք ժամանակակից կին էք, կըրթված, զարգացած, դուք պիտի հեռու լինէք նախապաշարումներից։

ԵՒԳ. (Գլուխը բարձրացնելով, վեր է կենում։) Յետոյ... յետոյ։

ԳԱԲ. (Խրախուսվելով։) Այն օրից անցել է իննը տարի—մի ամբողջ յաւիտենականութիւն։ Դուք տեղափոխվել էք օտար քաղաք, յաջող կերպով ամուսնացել և ահա մի տարուց աւելի է վայելում էք հանգիստ ամուսնական կեանք։ Այժմ ոչ ոք չըգիտէ ինչ է եղել ձեր անցեալում, ոչ ոք, բացի ինձանից...

ԵՒԳ. (Զայրացած։) Ոչ ոք։ Սուտ էք ասում։ Որ դուք գոնէ մի անգամ պարծեցած չըլինէք ձեր յաղ-

թուլթեամբ, դուք. հա հա հա։ Ո՞վ չը գիտէ, որ դուք և ձեզիպէսները հէնց նրա համար էք ինձ նմաններին մոլորեցնում, պատուից զրկում, որ յետոյ պարծենաք։ Դա ձեր հերոսութիւնն է։ Բայց բաւական է։ Լսեցէք. ես ոչ միայն չեմ աշխատիլ ձեր լեզուի վրայ որ և է սանձ դնել, այլև կաղատեմ նրան ամեն մի սանձից։ (*Սկսում է անց ու դարձ անել։*)

ԳԱՌ. (*Ապշելով։*) Այդ ինչպէս։

ԵՒԳ. Կարդացի՞լ էք Արաբաջեանի մասին լրագրներում։

ԳԱՌ. Ի՞նչ էք ուզում ասել։

ԵՒԳ. Այն, որ ես կը հեռևիմ այն թշուառ կնոջ օրինակին։

ԳԱՌ. Եւ կը խոսատովանէք ձեր ամուսնուն։

ԵՒԳ. Այո։

ԳԱՌ. (*Պատուզա։*) Դուք այդ չէք անիլ։

ԵՒԳ. Եւ ո՞վ կարգելի ինձ։

ԳԱՌ. Դուք չէք կամենալ ձեզ կործանել։

ԵՒԳ. Լաւ է կործանվել, քան թէ ապրել այնպէս, ինչպէս այժմ։

ԳԱՌ. Զէ՞ որ ձեր ամուսինը ձեզ սիրում է ու հաւատում, կը նշանակէ նա ձեզ համարում է անարատ։

ԵՒԳ. Այո, բայց ես խիղճ ունիմ։

ԳԱՌ. Եւ մի՞թէ այդ խիղճը թոյլ կը տայ ձեզ մի հարուածով կործանել երեք կեանք։ Ասում են ձեր ամուսինը լաւ մարդ է։ Եթէ ձեզ չէք խնայում, խնայեցէք գոնէ նրան։

ԵՒԳ. Խնայել խաբելով, խնայել ստորութեամբ. խնայել այնպէս, ինչպէս խնայել եմ մինչև այժմ։ Օ՜օ, ոչ, դա խնայել չի նշանակում, այլ բարոյապէս կողոպտել մի ազնիւ մարդու։ Գիտէք ինչ ասել է խղճի խայթոց։ Օ՜օ, ոչ, եթէ գիտենայիք—այս տունը ոտք չէիք դնիլ։ Իսկ ես գիտեմ։ Մի տարի է նա ինձ տանջում է։ Սկզբում դեռ ոչինչ, որովհետև գիտակցութիւնս թմրած էր, որովհետև Ալվերդեանին չէր սիրում, որովհետև ամուսնացել էի նրա հետ հէնց այնպէս, ինչպէս ամուսնանում է առհասարակ կանանց մեծ մասը։ Բայց յետոյ սկսվեց տանջանքս, երբ սիրեցի նրան։ (*Թեթեւ պատուզա։*) Անցեալ օրն երբ այստեղ խօսում էին Արաբաջեանի մասին, ես հազիւ զսպեցի ինձ, որպէս զի հէնց հիւրերի ներկայութեամբ չընկնիմ ամուսնուս ոտներին և չասեմ. «ես ևս մի տիկին Արաբաջեան եմ»։ (*Պատուզա։*) Բայց այն, ինչ-որ չարեցի այն օրը, կանեմ այսօր, որովհետև պարտաւոր եմ անելու և չեմ կարող չանել... (*Ընկղմվում է բազկաթոռի վրայ եւ աչքերը յառում դէպի անորոշ տարածութիւն։*)

ԳԱՌ. (*Մի փոքր լռութիւնից յետոյ անվստահ բայլերով մօտենում է, կանգնում նրա գլխի մօտ։ Պատուզա։*) Ես լսել եմ, որ դուք ունիք մի սիրուն եղբեխայ...

ԵՒԳ. (*Ցնցվում է*) Երեխա՞յ...

ԳԱՌ. Ոչին, երևի, սիրում էք թէ դուք և թէ ձեր ամուսինը։

ԵՒԳ. Խեղճ փոքրիկ։

ԳԱՌ. Ահա հէնց այդ խեղճ փոքրիկի համար դուք պիտի խնայէք ձեզ...

ԵՒԳ. (*Ցակաւին ինքնամոռացութեան մէջ։*) Խեղճ Մարդո...

ԳԱՌ. Մի մոռանաք և՛ ձեր մօրը...

ԵԻԳ. (*Ուշքի գալով։*) Մայրս...

ԳԱԲ. Այո, այդ բարի և միամիտ կնոջը...

ԵԻԳ. (*Արագությամբ ոտքի է կանգնում կատաղած։*) Որի բարեկամությունը դուք այդպես ապականեցիք։ Օհ, բաւական է, հեռացէք...

ԳԱԲ. Կըհեռանամ, իհարկէ, բայց խօսք տուէք, որ չէք կատարիլ ձեր անմիտ վճիռը։

ԵԻԳ. Ի՞նչ, ի՞նչ իրաւունքով էք պահանջում ինձնից այդպիսի խօսք։

ԳԱԲ. Սիրող մարդու իրաւունքով։

ԵԻԳ. Սէր... Մի սրբապղծէք այդ բառը։ Կան բերաններ, որոնք իրաւունք չունին նրան արտասանելու։ (*Զսպելով իւր յուզումը, մոտենում է սեղանատան դռներին։*)

ԳԱԲ. Ի՞նչ էք կամենում անել։

ԵԻԳ. Կանչել աղախնին, որ ձեր վերարկուն պահի։

ԳԱԲ. (*Պառկած, որի միջոցին Գաբրիէլ մէջ տեղի է ունենում հոգեկան պատերազմ. նա ճանաչում է Եւգինէի հոգին։*) Ես կըգնամ առանց աղախնի օգնութեան էլ։ Բայց, Աստուած սիրէք, մի կործանէք ձեզ։ Դուք այդքան երիտասարդ էք, գեղեցիկ, կեանքը ձեզ ժպտում է, երես մի դարձնէք նրանից։ Եւգինէ, ես ձեզ լաւ չէի ճանաչում, այժմ ճանաչեցի։ Խոստովանվում եմ, ես ձեզ համարում էի մէկն այն կանանցից, որոնք... որոնք... այդչափ լուրջ չեն նայում կեանքին... բայց աչքերս բացվեցին և այժմ ձեզ տեսնում եմ ձեր իսկական գոյներով։ Ես մոլորված էի և ահա այժմ զղջում եմ... գոնէ այս բանին հաւատացէք...

ԵԻԳ. (*Հեգնական դառն ծիծաղով։*) Հա հա հա, զղջում եմ, հա հա, զղջում եմ. այդպես շուտ։ (*Պառկած։*) Բաւական է, բաւական է, այս բոպէին ամուսինս կարող է գալ. ես չեմ ուզում, որ դուք հանդիպէք միմեանց։ Գնացէք...

ԳԱԲ. (*Ամօթից ընկճված։*) Եւգինէ՞...

ԵԻԳ. Գնացէք, գնացէք, խնդրում եմ, ես առանց այդ էլ շատ եմ տանջվում։ (*Մոտենում է նախասենեակի դռներին։*)

ԳԱԲ. Գոնէ մի մեղմ հայեացք, ներման մի թոյլ ժպիտ։

ԵԻԳ. *Առանց նայելու նրան, տանջանքով ցոյց է տալիս ձեռով դռները։ Գաբրիէլ մոտենում է դռներին, տակաւին յուսալով, որ Եւգինէն կըմեղմանայ։ Բայց տեսնելով, որ նրա դէմքի արտայայտությունը չի փոխվում, գնում է ամօթահար հանդարտ քայլերով։*

ԵՒԳԻՆԷ. *Սպասում է մինչեւ Ազարեանի հեռանալը, ծածկում է դռները, ընկղմվում աթոռի վրայ եւ, գլուխը դնելով թեւերի վրայ, դառն հեկեկում է։ Այնուհետեւ, մի վճռական շարժում անելով, ոտքի է կանգնում, աչքերը սրբում, ուշքը ժողովում, մի քանի վայրկեան անցուդարձ անում։ Յետոյ մոտենում է սեղանատան դռներին, բաց է անում։ Ներս է մտնում աղախինը։*

ՏԵՍԻԼ VI

Եւգինէ եւ Երմոնէ։

ԵԻԳ. Դայեակը վերադարձաւ։

ԵՐՄ. Իսկի էլ չէ։ Կոֆէն պատրաստ է։

ԵԻԳ. Հաւաքիր։ Ես չեմ ուզում։ (*Պառկած։ Եր-*

մոնէն ուզում է գնալ, լսվում է զանգի ձայն։) Երևի, պարոնդ է։ (Երմոնէն գնում է նախասենեակի դռներով։ Եւգինէն իշխում է իրան, ուշքը բոլորովին ժողովելով եւ նստում դաշնամուրի մօտ։ Նուագում է ուրախ եղանակ։)

ՏԵՍԻԼ VII

Միհրան եւ Եւգինէ։

Միհ. (Հագած է ֆրակ։ Նա գալիս է դատարանից եւ շատ ուրախ է։ Դռների առջեւ պօրտֆէյլը տալիս է Երմոնէին, որ խնդոյն տանում է նրա առանձնասենեակը, կրկին յետ դառնում սեղանատուն։) Ահա, այդ ինձ դիւր է գալիս. երբ գործից վերադառնալիս քեզ տեսնում եմ դաշնամուրի մօտ, հագնված, ուրախ, մոռանում եմ յոգնածութիւնս։ (Մօտենում է ու համբուրում։) Շարունակիր, շարունակիր, ես ուրախ տրամադրութեան մէջ եմ... մի գործ տարեցի փառայեղ կերպով։ Դատարանն արդարացրեց այն անմեղ թուրքին, որին թշնամիները ցոյց էին տուել իբրև եղբայրասպան։ (Նստում է մօտը։) Պէտք է տեսնէիր, թէ խեղճն ուրախութիւնից ինչպէս էր լալիս։ Օհ, որպիսի հոգեկան երջանկութիւն է տեսնել անմեղին չղթաներից ազատված և զգալ, որ նրա ազատութեան մէջ դու էլ դեր ես կատարել։ Նուագիր, նուագիր, այդ եղանակը համապատասխանում է իմ հոգեկան տրամադրութեանը...

Եւգ. (Վերջացնելով նուագումը։ Պաուզա։) Շոք է դրսում։

Միհ. Վատ չէ։ Բայց երկու շաբաթ ևս և աֆրիկեան տաքերը կըսկսվին։ Էհ, հոգ չէ, կըփախչենք։ Լսիր. մայիսի մէկից մինչև սեպտեմբեր բոլոր գործերս յանձնում եմ Համազասպին և չորս ամիս քեզ հետ պտտում եմ Եւրոպայում։ Այո, այո, դու պէտք է տեսնես ինչպէս են ապրում քաղաքակիրթ ազգերը։ Ցոյս ունիմ, որ չես ասիլ, թէ վատ միտք է։ (Զեռները վերցնում է իւր ձեռների մէջ։)

Եւգ. Մի՞թէ քո գլխում կարող է վատ միտք ծագել։

Միհ. Օհ, մի՞ ասա, երբեմն շատ վատ մտքեր են ծագում։ Օրինակ, այն երեկոյ. այն ինչ հէքիաթ էր, ա՜ռ։ Աստուած գիտէ մի վայրկեանում ինչեր զգացի։ Բայց յետոյ բանը հասկացայ։ Երեխա՜յ. ինչո՞ւ մինչև հիմայ ինձանից թագցնում էիր...(Նայում է Եւգինէի աչքերին խորհրդաւոր։) Մի՞թէ սիրող հայր չեմ... Իհարկէ, իհարկէ, այդ դրութեան մէջ կնոջ բնաւորութիւնը փոխվում է։ Բայց, ի սէր Աստծու, կապրիզներ որքան քէֆդ է ունեցիր, միայն ինձ մի վշտացրու։ Եթէ ոչ, գիտես, իրաւաբան եմ, օրէնքով կըդատեմ. մէկ էլ տեսար որոշեցի—զրկել բոլոր իրաւունքներից և աքսորել ոչ այնքան հեռու տեղեր, այսինքն—խոհանոց, որ ինձ համար ձուածեղ պատրաստես։ Ա՜ռ, կերթա՞ս...

Եւգ. Ուրախութեամբ։ (Հեռանում է։)

Միհ. Օ, գիտեմ, կերթաս։ Դու խոհանոցից սարսափող կանանցից չես. այն կանանցից, որոնք իրանց սալօններումն են խոհարարուհի։ Բայց ես քեզ չեմ ուղարկիլ։ Որ այդ քնքոյշ ձեռները կոշտանա՞ն... Երբէք, փառք Աստծու, քո բաղդից իմ գործերն այնքան լաւ են գնում, որ կարող ես մէկի տեղ երեք խոհա-

բար պահել։ Սակայն... (Վերը է կենում) սաստիկ ցանկանում եմ Մարգօին համբուրել։ Ցուսով եմ, որ մեր նաղելի օրիորդը տանն է։

ԵՒԳ. Ոչ։

ՄԻՀ. Աա, թափառական, երբէք տանը չի նըստում։ Բայց եղանակը լաւ է, թող ազատ օդ շնչի։ Բաա, քիչ էր մնում մոռանայի։ Սպասիր։ (Մօտենում է սեղանատան դռներին։) Երմոնէ, Երմոնէ։ Այստեղ բեր պօրտֆէյլս։ (Վերադառնում է Եւգինէի մօտ։ Երմոնէն բերում անցնում է Միհրանի առանձնասենեակը։) Խնդայն կըտեսնես. մի թերթ սիւրպրիզ։ Վաղուց է քեզ նուէրներ չեմ արել։ Բայց թոյլ տուր կանխավճարը ստանալ... (Գրկում է Եւգինէին եւ համբուրում։)

ԵՒԳ. (Առանձին։) Օհ, ինչ տանջանք, Աստուած իմ... (Երմոնէն բերում է պօրտֆէյլը։)

ՄԻՀ. (Առնելով պօրտֆէյլը, աղախնին նշան է անում հեռանալու։ Երմոնէն գնում է սեղանատան դռներով։ Միհրանը բաց է անում պօրտֆէյլը, հանում է մի քանի աքցիաներ եւ առաջարկում է Եւգինէին։) Ահա, այս բոլորն այսօր, դատարան գնալիս, մտայ «Եդիգարով» և ընկերութեան գրասենեակն և գնեցի քո ու Մարգօի անունով։ Վերցրու, փոխարէնը մի ժպիտ, օհ, ոչ, մի համբոյր... (Համբուրում է։)

ԵՒԳ. (Որ ամեն անգամ ամուսնու համբոյրից ցնցվում է, վերցնում է թղթերը, նայում։) Ի՞նչ բաներ են։

ՄԻՀ. Նաւթային ընկերութեան աքցիաներ։

ԵՒԳ. Ոչինչ չեմ հասկանում այս թղթերից։ (Դընում է թղթերը դաշնամուրի վրայ։)

ՄԻՀ. Ի՞նչ բանն է։ Դու քո ուրիշ հոգով ես կարծես։ Հայրդ զինուորական է եղել։ Նա քո մօտ միշտ խօսել է հրացանների ու թնդանօթների մասին։ Բայց, սիրելիս, ժամանակն զօրեղ զէնքերից մէկն էլ այդպիսի թղթերն են։ Պահիր քեզ համար, տարբուայ վերջը դիվիդենտ կըստանաս։ (Ուզում է գրկել։)

ԵՒԳ. (Ցնցում է քաշվում) Ա՜հ...

ՄԻՀ. Դու չես ուզում, որ քեզ համբուրեմ։

ԵՒԳ. (Ճիգն է անում ժպտալ։) Այո, չեմ ուզում։

ՄԻՀ. Աա, հասկանում եմ. դու ինքդ ես ուզում համբուրել։

ԵՒԳ. (Ոտքի կանգնելով) Աստուած իմ, այլևս այժ չըմնաց ինձնում...

ՄԻՀ. (Նկատելով նրա այլայլվելը։) Ինչ աստցիր... այժ չըմնաց...

ԵՒԳ. (Նայելով լուսամուտով դէպի փողոց։) Այո, չըմնաց...

ՄԻՀ. (Ոտքի կանգնելով։) Եւգինէ...

ԵՒԳ. (Երեսը դարձնելով նրան) Ի՞նչ ես կամենում ինձանից, ինչ...

ՄԻՀ. Եթէ հիւանդ ես, պիտի բժիշկ հրաւիրել։ (Ուզում է մօտենալ դռներին։)

ԵՒԳ. Ոչ ոչ, հարկաւոր չէ։ Օհ, երանի թէ հիւանդ լինէի։

ՄԻՀ. Աա, ինչ է պատահել։ Կարելի է աղջկանների մասին վատ լուր ես լսել, գուցէ մայրդ հիւանդ է կամ մի կարիք ունի։ Աա, չէ՞ որ ես քեզ համար ոչինչ չեմ խնայում։ Եւգինէ... (Գրկում է։)

ԵՒԳ. (Ազատվելով նրա գրկից։) Թող, մի դիպիր ինձ...

ՄԻՀ. (Ամելի ու ամելի զարմանալով, դարձեալ մօտենում է նրան ու զրկում։ Այս անգամ Եւգինէն ուղղակի հրում է նրան։) Դու ինձ հրում ես։

ԵՒԳ. Ոչ—քեզ, այլ ինձ եմ հրում քեզանից, ինձ...

ՄԻՀ. Եւ դա... կատակ է...

ԵՒԳ. Կատակ... տանջանք է։

ՄԻՀ. Ո՞վ է տանջվում, ինչու։

ԵՒԳ. Նա, որ արժանի է տանջվելու և շուտով նա, որ արժանի չէ... (Արտասանում է խուլ ձայնով, հազիւ զսպելով հեկեկանքը։)

ՄԻՀ. (Ճակատը շփելով։) Ահա հանելուկ... «Նա, որ արժանի է և շուտով նա, որ արժանի չէ»։ Ոչինչ չեմ հասկանում, ոչինչ... բայց... դու սխալվում ես, դու հիւանդ ես, զառանցում ես... Եւգինէ, վատ մրքեր են ծագում գլխումս, իմ մէջ կասկածներ են յղանում... պարզ խօսիր... (Եւգինէն լուռ է։) Վերջապէս, այդ չափից դուրս է... (Մօտենում է եւ քոնում նրա ձեռը։)

ԵՒԳ. (Նայելով Մինրանին վշտալի հայեացքով։) Եւ ինչու, ինչու դու մի ուրիշ մարդ չես, կոպիտ, գռեհիկ, չար մարդ։ (Ձեռն ազատում է նրա ձեռից եւ հեռանում։)

ՄԻՀ. (Ապշած, քեւեռվում է միեւնոյն տեղում, աչքերը յառելով Եւգինէի վրայ։ Պաուզա։) Ա՜...

ԵՒԳ. (Պաուզա։) Ինչով պիտի վարձատրեմ քո բոլոր բարութիւնները, եթէ ոչ... անկեղծութեամբ... Այո, այո, միմիայն անկեղծութեամբ։ Մի նայիր ինձ այդպէս, քո հայեացքն ինձ կըսպանէ...

ՄԻՀ. Վախենում ես, այո, վախենում ես։ (Լռում է եւ շարունակ նայում։)

ԵՒԳ. (Մի քանի վայրկեան անց ու դարձ անելով, յանկարծ կանգ է առնում նրա առջեւ։) Մի հարց... (Ճակատը շփելով, պաուզայից յետոյ վճռական շարժումն է անում։) Այն երեկոյ դու ասում էիր, թէ եթէ դու լինէիր Արաբաջեանի տեղը, կընտրէիր կնոջդ անցեալը...

ՄԻՀ. Ասում էի, յետոյ...

ԵՒԳ. Արդեօք, համոզմունքով էիր ասում։

ՄԻՀ. Այդ ինչ հարց է... (Պուզա։ Ձայնը բարձրացնում է։) Այդ ինչ հարց է... (Պաուզա։ Բռնում է Եւգինէի ձեռն եւ ուժգին թոթափում։) Ինչ հարց է այդ...

ԵՒԳ. Օ՜օ, ինչ ամուր ես սեղմում ձեռս, դու երկաթի այժ ունիս։

ՄԻՀ. (Ցակատին բաց շրթոնելով նրա ձեռը։) Ասա, ինչու ես հարցնում...

ԵՒԳ. Հարցնում եմ նրա համար, որ ես... ես... մի անպիտան կին եմ, ես... արժանի չեմ... որ ես... մի... մի տիկին Արաբաջեան եմ...

(Արտասանելով այս բառերը, ձեռն ազատում է Մինրանի ձեռից եւ թուլացած ընկնում է թախթի վրայ։ Երկարատեւ պաուզա, որի ժամանակ Մինրանը քարացած կանգնած է միեւնոյն տեղ, մի ուժեղ ցնցումից յետոյ։ Իսկ Եւգինէն երկու ձեռներով երեսը ծածկած է։ Վերջապէս, Մինրանը շփում է աչքերը, նայում շուրջը, յետոյ ինքն իրան, կարծես, հաստատիանալու համար՝ երազումն է թէ արթուն։)

ՄԻՀ. Այս ինչ է... երազ... թէ ցնորվել եմ... Բայց... կարծեմ, խելքս գլխիս է... Ահա նա, ահա մեր... հիւրասենեակը... ծանօթ իրեր... Օրը ցերեկով... Իմ փաղաքշանքներից յետոյ... Հէնց այստեղ, ինքն իր

լեզուով։ (Մօտենում է ու ձեռը բռնում։) Ցեա վերցրու ասածդ... յեա վերցրու։

ԵՒԳ. Հազիւ կարողացել եմ ասել։

ՄԻՀ. (Թոթափելով նրա ձեռը ուժգին։) Ուրեմն կատակ չի այդ...

ԵՒԳ. (Խորին տանջանքով երեսը դարձնում է նրանից։) Ո՞վ կարող է իւր ճակատագրի հետ այդպիսի կատակ անել։ (Ձեռն ազատում է ու քայլերն ուղղում դէպի ննջարան։)

ՄԻՀ. (Կտրելով նրա ճանապարհը։) Ոչ ոչ, աա, որ ինձ փորձում էիր, ասա, որ ցնորված ես։ Դէհ, ասա... Աղաչում եմ, լռում ես, չեմ ատիպում, այլ աղաչում եմ, աղերսում եմ, լսիր, ես տանջվում եմ... Ժպտա, որ իմանամ, թէ սուտ էր, որ ինձ փորձում էիր... Ես կըտամ քեզ ամբողջ կեանքս մի վայրկեանում, միայն հերքիր, հերքիր ասածդ...

ԵՒԳ. Ես բոլորն ասացի։

ՄԻՀ. Ուրեմն չէս հերքում... չէս հերքում... Աա, դարշելի...(Ուզում է յարձակվիլ նրա վրայ, բայց վայրկենաբար զսպում է իրան։) Դաղանը, դաղանը պիտի դպել։

(Ներս են մտնում տիկ. Հռիփսիմէն եւ տիկ. Մարթան դրսի հագուստով եւ ապշած մնում։)

ՄԻՀ. (Հեկեկալով փաթաթվում է քրոջ պարանոցին։) Մարթա, Մարթա...

ԵՒԳ. (Ընկնում է մօր գիրկը։)

Մարթան, կարծես, իրողութիւնը զուշակած, ատելութեամբ լի հայեացքով նայում է Եւգինէին։Իսկ Հռիփսիմէն, ոչինչ չըհասկանալով, ապշած նայում է Միհրանին։

ԱՐԱՐՈՒԱԾ Գ.

Բեմը ներկայացնում է Միհրանի ընդարձակ առանձնասենեակը։ Երկու դուռ—խորքում և ձախ։ Խորքինը տանում է նախասենեակ, որի միւս կողմումն է Միհրանի փաստաբանական գրասենեակը, ձախինը տանում է հիւրասենեակ։ Աջ պատի վրայ դէպի փողոց լուսամուտներ։ Ցնացիներն ել և մուտք ունին ձախի դռներից։ Աջ պատի տակ դրած է Միհրանի գրասեղանը, վրէն հեռախօսի ապարատ, թանաքաման, թղթեր, պաշտօնական գործեր, խորքի պատի տակ գրքերի պահարան դարաններով, բովը երկաթէ դրամարկղ։ Ձախ կողմում կաշուեծածկ գահաւորակ և բազկաթոռներ, սեղան, վրէն ամսագրեր, մի սուփ՝ ծխախոտով լի և այլն։ Ցատակին սփռած է պարսկական գորգ։ Պատերին մի քանի գրաւիւրներ և մի քանի թատրոնական նշանաւոր գործիչների նաև եւրոպական հռետորների պատկերներ.

ՏԵՍԻԼ I

Վարսամեան եւ Գրագիր։

Վարագոյրը բարձրանալիս Վարսամեանը, Միհրանի գրասեղանի մօտ կանգնած, թղթերի մէջ փընտրում է ինչ-որ թուղթ, իսկ գրագիրը մի թերթ ձեռին, գրիչն ականջի վրայ դրած, կանգնած է խորքի դռների առջեւ։ Մի քանի վայրկեան լռութիւն։

ՎԱՐ. Զըգիտեմ որտեղ է դրել նա այն թուղթը։ (Դադարում է փնտրել։) Լաւ, առ այժմ արտագրեցէք այդ խնդիրը, ինքը կըգայ, կըհարցնեմ։

ԳՐԱԳ. (Երեսը դարձնում է դուրս գնալու, իսկոյն

յետ է դառնում. պատուզա։) Գրասենեակում մի քանի այցելուներ են սպասում։

ՎԱՐ. Իսկոյն կը գամ։

ԳՐԱԳ. Նրանք ուզում են անձամբ պարոն Ալվերդեանին տեսնել։

ՎԱՐ. Ասացէք, որ Ալվերդեանն ոչ ոքի չի ընդունում։

(Գրագիրը գնում է։ Վարսամեանը, գրասեղանի մօտ կանգնած, ձեռը յենում է ճակատին եւ մտածում։ Խորքի դռներից ներս է մտնում Սառափեանը։)

ՏԵՍԻԼ II

Վարսամեան եւ Սառափեան։

ՍԱՌԱՓ. (Ճակատը թաշկինակով սրբելով։) Ահա քեզ և՛ գարնան սկիզբ. արդէն տաքն զգալի է։ (Բարեւելով։) Հը, էլի միեւնոյն տրամադրութեան մէջ է մեր պարոնը։

ՎԱՐ. Անփոփոխ։

ՍԱՌ. Զարմանալի է, հասկանալ չեմ կարող ինչ է պատահել այս տանը։ Միհրանը խօմ այդպէս է, Մարթային խօսեցնել չի լինում, իսկ Եւգինէն իւր ննջարանից դուրս չի գալիս։ Պէտք է, վերջապէս, պատճառն իմանալ։ (Քայլերն ուղղում է դէպի ձախի դռները։)

ՎԱՐ. Կարծեմ, հրամայված է ոչ ոքի չընդունել։

ՍԱՌ. Ահա թէ ինչ։ Տարօրինակ է, տարօրինակ, ոչինչ չեմ հասկանում։ Ահա, ով որ գալիս է։ (Ձախ դռներից ներս է մտնում Մարթան տխուր դէմքով։)

ՏԵՍԻԼ III

Նրանք եւ Մարթա։

ՄԱՐ. (Գլխով սառն պատասխանելով Սառափեանի բարեւին, դառնում է Վարսամեանին։) Թիֆլիսի լրագրները ստացվել են։

ՎԱՐ. (Ցոյց տալով զահատրակի առջեւ դրած սեղանը։) Բոլորն այնտեղ է։

(Մարթան մօտենում է սեղանին, լրագրներ վերցնում եւ քայլերն ուղղում դէպի ձախի դռները։)

ՍԱՌ. Եւգինէին կարելի է տեսնել, քոյր Մարթա։

ՄԱՐ. (Սառն։) Հարցրէք աղախնին։ (Գնում է։)

ՍԱՌ. (Վարսամեանին։) Տեսար, էհէ... ոչ, պէտք է ինչպէս և է ծանօթանալ այդ կօմեդիայի բովանդակութեանը։

ՎԱՐ. Լաւ է եթէ կօմեդիա է և ոչ դրամա...

ՍԱՌ. Ինչ ասացիր...

ՎԱՐ. Ոչինչ... (Ձախ դռներից գալիս է Հռիփսիմէն—Եւգինէի մայրը՝ տխուր եւ յուզված։)

ՏԵՍԻԼ IV

Նրանք եւ Տիկին Հռիփսիմէ։

ՀՌԻՓ. Միհրանն այստեղ չէ։ (Տեսնելով Սառափեանին։) Արշակ, լաւ է, որ քեզ տեսայ։ Դու ինձ հարկաւոր ես։

ՍԱՌ. Փառք Աստծու, ես էլ մէկին հարկաւոր եղայ։ Հրամայիր հօրաքոյր...

ՀՈՒԻՓ. Գիտես ինչ... բայց (Նայում է Վարսամեանին, որ այդ միջոցին գրասեղանի մօտ կանգնած ինչ-որ գրում է շտապով մի կտոր թղթի վրայ)... Բարով, որդի...

ՎԱՐ. (Գլուխ տալով։) Ես ձեզ չեմ խանդարիլ։ Վերջացրի։ (Գրիչը թողնում է սեղանի վրայ, վերցնելով գրած թղթերը։) Արշակ, եթէ Միհրանը հարցնի իմ մասին, ասա գրասենեակումն եմ։ (Գլուխ տալով Հոիփսիմէին, գնում է խորքի դռներով։)

ՀՈՒԻՓ. Ի՞նչ հասկացող տղայ է։ Ախ, Արշակ, ես անբաղդ եմ։ Օգնիր. այս քաղաքում, բացի քեզանից, մօտիկ աղգական չունիմ...

ՍԱՌ. Ի՞նչ է պատահել...

ՀՈՒԻՓ. Մի հարցնիլ, որդի, ոչ մի բան մի հարցնիլ, միայն օգնիր...

ՍԱՌ. Բայց ինչպէս օգնեմ, ում օգնեմ, երբ ոչինչ չեմ հասկանում։

ՀՈՒԻՓ. Չի էլ հարկաւոր, որ հասկանաս, որդի, դու միայն, ահ...ցը՜... այո՛, ասա Միհրանին, ասա... որ... մի խօսքով, հաշտեցրու նրան...

ՍԱՌ. Ո՞ւմ հետ հաշտեցնեմ։

ՀՈՒԻՓ. Ժենեային։

ՍԱՌ. (Զարմացած։) Միհրանը կռուել է Եւդինէի հետ... Քարերը կլարաքեն... երկինքը կպատռվի։

ՀՈՒԻՓ. Ձեն կռուել, որդի, այլ, այլ... ինչպէս ասեմ... (Առանձին։) Ախ, ինչ դժուար է դաղտնիք պահել... (Նրան։) Գիտես ինչ, որդի. ասա Միհրանին, որ սուտ է, որ Ժենեային... խելքը գլխին չէ... փորձում է... մի խօսքով, հանդստացրու նրան... (Սկսում է լաց լինել։)

ՍԱՌ. (Ձեռը ճակատին զարնելով։) Ա՜ա, հիմայ հասկացայ... Մի խօսքով ասա, վերջացրու էլի... Եւ-դինէին գրպատել են։

ՀՈՒԻՓ. Գրպարտել են, իհարկէ, գրպարտել են...

ՍԱՌ. Լուր են տարածել, որ նրա անցեալը նըման է Աբրաջեանի անցեալին... Եւ տարածողն է տիկին Գալամքարեանը։

ՀՈՒԻՓ. Ի՞նչ, դու մի բան լսել ես։

ՍԱՌ. Այո՛, լսել եմ։

ՀՈՒԻՓ. Ուրեմն, խօսում են։

ՍԱՌ. Խօսում են։

ՀՈՒԻՓ. (Թուլանում ընկղմվում է գահաւորակի վրայ։) Տունս քանդվեց...

ՍԱՌ. (Բռնելով նրա ձեռքից։) Լաւ, ուշքի եկ, հօրաքոյր... Աշխարհում չի գտնուիլ մի ցինիկ, որ հաւատայ այդ գրպարտութեանը։

ՀՈՒԻՓ. Բայց ինչ անեմ, որդի, ինչ անեմ, աղջիկս ձեռքիցս դնում է, բաղդս ջուրն է ընկնում...

ՍԱՌ. Վեր կաց, հօրաքոյր, քայլերի ձայն եմ լսում։ Չըպիտի աղմուկ բարձրացնել։

ՀՈՒԻՓ. (Վեր կենալով։) Այո, այո, չըպիտի աղմուկ բարձրացնել... Երևի, Մարթան է գալիս... Օհ, ես չեմ կարող նրա երեսը տեսնել։ Նա ուզում է հետը կռուել։ Այս դռներով կըգնամ... (Գնում է խորքի դռներով։)

ՏԵՍԻԼ V

Միհրան եւ Սառ.ափեան։

ՀԻՀ. Ներս է մտնում տնային պիջակով, գիշերային շապկով, օձիքը վերև բարձրացած։ Նա զա-

լիս է ննջարանից եւ երեւում է, որ գիշերն անքուն է անցկացրել։ Մտքերի մէջ խորասուզված, չընկատելով Սառափեանին, մօտենում է գրասեղանին, նայում թղթերին, յետոյ մօտենում է գրքերի պահարանին, այնտեղ եւս ինչ-որ որոնում եւ ապա դարձեալ մօտենում է գրասեղանին։ Այս ամբողջ ժամանակ Սառափեանը տարակուսած նայում է նրան, մերթ ընդ մերթ գլուխը երերելով։

ՍԱՌ. (Պառկած. մօտենում է։) Ինչ երկար ես քնում։

ՄԻՀ. (Սթափվելով։) Ա՜ա, այդ դո՞ւ ես... այդպէս վաղ...

ՍԱՌ. Լաւ վաղ է... արդէն մէկ ժամն է։

ՄԻՀ. (Մեքենաբար)։ Արդէն մէկ ժամն է։ (Նըստում է գրասեղանի քով, բաց է անում արկղերից մէկը։) Այս ինչ է այստեղ։ (Հանում է արկղից մի ռեվոլվեր։) Այս ինձ նուիրել է, ո՞վ, այո, այո, այն թուրք բէգը, որի եղբօրը պաշտպանեցի։ Ինչո՞ւ... Անցան այն ժամանակներն երբ մարդիկ կեանքի բարդ խնդիրները լուծում էին զէնքով։ Իսկ այժմ... (Արհամարհանքով ռեվոլվերը դնում է սեղանի վրայ եւ շարունակում արկղում որոնել։) Վերցրու, նուիրում եմ քեզ, հարկաւոր կըգայ, դու նախկին զինուորական ես։

ՍԱՌ. (Վերցնում է ռեվոլվերն ու նայում։) Հիանալի ռեվոլվեր է, ամերիկական վերջին սիստեմայի... (Դնելով գրպանը։) Շնորհակալ եմ։ (Պառկած։) Զբաղվա՞ծ ես...

ՄԻՀ. (Շարունակ որոնելով արկղի մէջ։) Գործ ունիս հետս...

ՍԱՌ. Ուզում էի առաջարկել մի քիչ զբօսնելու

ինձ հետ։ Եղանակը վատ չէ, թէեւ մի քիչ տաք է։

ՄԻՀ. Ես ցերեկները երբ եմ զբօսնել... (Հանում է արկղից մի թուղթ, նայում է վերնագրին, վեր է կենում, մօտենում խորքի դռներին։) Ո՞վ կայ այդտեղ։ (Գալիս է գրագիրը։) Այս թուղթը վաղը կարտագրէք և կներկայացնէք դատարանին։

ԳՐԱԳ. Հա, հէնց մենք էլ այդ էինք փնտռում։ (Վերցնում է թուղթը։)

ՄԻՀ. Մէկ ժամն է, կողպեցէք գրասենեակն ու գնացէք։ (Գրագիրը գնում է։) Զարմանալի ողորմելի էակներ կան աշխարհում. այդ ապուշը, մինչև ամեն օր չարձակեմ պարապմունքից, ինքնագլուխ չի գնայ։ Կարծես, այդ սարկական պաշտօնը հաճելի է նրա համար։ (Սառափեանին է դառնում պառկածից յետոյ։) Է՞լ ինչ կասես...

ՍԱՌ. Ոչինչ...

ՄԻՀ. Այդ քիչ է... Բայց դէմքդ ցոյց է տալիս, որ մի բան ուզում ես ասել. ինչ էր խնդրում քեզանից հօրաքոյրդ։

ՍԱՌ. (Զարմանալով ու շփոթվելով։) Հօրաքոյրս...

ՄԻՀ. Այո, իմ զոքանչը... Չէ՞ որ մի փոքր առաջ նա այստեղ լալիս էր քո առջև։ (Նայելով նրան խորհրդաւոր։) Երբեմն մարդ կարող է պատի ետևից էլ զգալ, թէ ինչ են խօսում իւր մասին։ (Մտածում է։) Բայց ինձ համար մի և նոյն է, ինչ ուզում են—թող խօսեն։ Հասկանում էք, միևնոյն է... (Ձեռով մի շարժումն անելով, դարձեալ նստում է գրասեղանի քով։ Խորքի դռներից ներս են մտնում Սուլթանեանն եւ Վարսամեանը։)

ՏԵՍԻԼ VI

Միհրան, Սուլթանեան, Սառափեան եւ Վարսամեան։

ՄԻՀ. (*Տեսնելով նրանց, աշխատում է ձեւանալ անհոգ ու զուարթ։*) Ա՜ա, Կովկասեան ամերիկացի, բարով։ Ի՞նչ է ասում քո գործնական փիլիսոփայութիւնը...

ՍՈՒԼԹ. Իմ գործնական փիլիսոփայութիւնը պատուիրում է ինձ՝ ներկայացնել քեզ ամերիկական հաշիւ և պահանջել քեզանից կորցրած ժամանակիս համար վարձ։ Այդ ի՞նչ է պատահել, բարեկամ, ժենեբալի չի՞ն ես սատցել, թէ՞ մինիստրի պաշտօն, ահա երրորդ անգամն է գալիս եմ, ասում են. «չի՞ ընդունում»... (*Նստում է զրասեղանի քով։ Պաուզա։*) Ծանօթացէ՛ք իմ մեքենապետի գործի հետ։ Բա՜ա, այդ ի՞նչ է, դու նիհարել ես և, կարծես, ծերացել... Ի՞նչ է պատահել...

ՄԻՀ. Ծանօթացայ քո մեքենապետի գործի հետ։

ՍՈՒԼԹ. Հը՛մ, յոյս կա՛յ, որ նրան արդարացնեն։

ՄԻՀ. (*Առանց նրան նայելու, դէպի անորոշ տարածութիւն։*) Խեղճ մարդ։ (*Վարսամեանին և Սառափեանին։*) Երևակայեցէք մի հմուտ և աշխատասէր մարդ։ Նա ունէ մի երիտասարդ կին—գեղեցիկ և ոչ յիմար, բարոյական, բայց վերին աստիճանի կենսասէր։ (*Հառաչանքը զսպելով։*) Ամուսիններն ապրում եմ հանդիստ և երջանիկ։ (*Ցուզվում է։ Պաուզա։*) Ասպարեզ է գալիս մի ինչ-որ ֆրանտ, երկար ժամանակ հետամուտ է լինում գեղեցիկ կնոջը։ Երկու տարի կինը մաքառում է նրա հրապոյրների դէմ, վերջը (*Ցուզվելով զսպելով*)...մոլորվում է...էհ...կորցնում է խելքը...

ՍՈՒԼԹ. Արի՛ ու հասկացիր-կնոջ հոգեբանութիւնը։

ՄԻՀ. Մարդն իմանում է իւր անպատուութիւնը և կնոջը նախազգուշացնում։ Կինն առաջ հերքում է, յետոյ յանձն է առնում յանցանքն և խոստանում է ձեռք վերցնել մոլորութիւնից... Բայց չի կարողանում։ Երեք տարի մարդը տանջվում է, կարող էք երևակայել ինչպէս։ (*Սուլթանեանին։*) Գործին կցած է նրա յիշատակարանը. դա տառապող հոգու մի ամբողջ տրագեդիա է։ (*Զսպելով յուզմունքը, նորից դառնում է Սառափեանին եւ Վարսամեանին։*) Մի օր նա, որսից վերադառնալով, հանդիպում է կնոջը սիրականի գըրկում...

ՍԱՌ. Եւ իսկոյն, իհարկէ, ֆրանտին սպանում...

ՄԻՀ. (*Հառաչելով։*) Օ՜, երջանկութիւնը մարդու համար այնքան հաղուագիւտ բան է, որ երբ ձեռքն է ընկնում, առաձեռով է պահում նրան։ Այդ ամուսինը դեռ յոյս է ունենում իւր ընտանեկան հանգստութիւնը վերականգնելու։ Նա զսպում է իրան։ Այն ինչ ֆրանտը, կարծելով, որ հասել է իւր վերջին ժամը, գրպանից հանում է մի դանակ՝ պաշտպանվելու համար։ Ամուսինն ասում է նրան. «Հեռացիր, ես չեմ ուզում մարդասպան դառնալ։» Սակայն ֆրանտը թոյլ է տալիս իրան մի արհամարհական ծիծաղ։ Եւ ահա այդ ծիծաղը, իբրև լիտի անարգանք, կտրում է անպատուածի համբերութիւնը. թշնամուն արձակում է հրացանը, և ֆրանտը թաւալվում է իւր սիրուհու ոտների տակ։

ՎԱՐ. (*Պաուզա։*) Եւ այժմ կինը ողբում է իւր սիրականին, իհարկէ։

ՍՈՒԼԹ. Ընդհակառակը, նա լալիս է իւր ամուս-

նու մասին։ Եւ հէնց նա ինքն է ինձ խնդրել մի լաւ փաստաբան վարձել իւր մարդու համար։

ՎԱՐ. Ահա այստեղ կարող էիր ասել. «արի ու հասկացիր կնոջ հոգեբանութիւնը»։ (Միհրանին։) Բայց ես զարմանում եմ, ահա երեք տարի է քո օգնականն եմ և չեմ յիշում, որ մի գործ քեզ այնքան յուզած լինի, որքան այդ մեքենապետի գործը...

ՄԻՀ. (Անց ու դարձ անելով։) Ինձ յուզում են այդ մարդու քաշած տանջանքները։ Որքան համբերութիւն, որքան հոգեկան ոյժ պէտք է ունենայ մի մարդ, որ կարողանայ զսպել իւր մէջ գազանին երեք տարի շարունակ... Իսկ նա մի հասարակ մեքենապետ է, գրեթէ անկիրթ...

ՍՈՒԼԹ. Իմ կարծիքով, աշխարհում երկու տեսակ մարդիկ գիտեն հերոսաբար կրել իրանց վիշտը— փիլիսոփաներն և աշխատանքի մարդիկ։ Եւ դրանք են կազմում մարդկութեան բարոյական արիստոկրատիան։ Միւսները՝ մինչին էակներ են և խաղալիք իրանց ճակատագրի հաճոյքին...

ՄԻՀ. (Նայելով Սուլթանեանին խոր և տարօրինակ հայեացքով։) Այո։

ՍՈՒԼԹ. Այո։ Ով երկնքում չի սաւառնում մտքերով կամ ամբողջ էութեամբ կպած չէ երկրին, ծառի ճիւղի պէս երերվում է ամեն մի թեթև հողմից... Ինչ և է, ես շատ ուրախ եմ, որ իմ մեքենապետի գործն այդքան քեզ յուզել է, այդ կընշանակէ, որ դու նրան կըպաշտպանես զգացումով։ Շատ ուրախ եմ։ Դէհ, ցըտեսութիւն, ես գնամ թշուառի ընտանիքին ուրախացնեմ, որ յոյս կայ նրան արդարացնելու։ (Դառնալով Սառափեանին։) Իսկ յետոյ ուղում եմ քեզ

հետ «Եւրոպա» հիւրանոցում մի լաւ ճաշել։ Գնանք։

ՍԱՌԱՓ. Ահա այդ բարձր է ամեն մի փիլիսոփայութիւնից։ (Միհրանին։) Ցըտեսութիւն։ (Վարսամեանին։) Մտածիր որքան կամենում ես խորը, բայց մի սպասիր կեանքից կատարեալ երջանկութիւն, այլ վերցրու այն, ինչ-որ տալիս է, թէ կուզ մի ուրախ ճաշ շամպանիայով։ (Սուլթանեանին։) Ես քո խոնարհ ծառան։ Ցըտեսութիւն։ (Սառափեան և Սուլթանեան գնում են խորքի դռներով։)

ՏԵՍԻԼ VII

Միհրան և Վարսամեան։

ՄԻՀ. (Մտքերի մէջ խորասուզված մի քանի վայրկեան լուռ անց ու դարձ է անում։ Պառկա։) Ի՞նչ ես կարծում, նա իրաւացի է։

ՎԱՐ. Ո՞վ։

ՄԻՀ. Սուլթանեանը. նա ասում է ով երկնքում չի սաւառնում կամ երկրին կպած չէ իւր ամբողջ էութեամբ, երերվում է ամենաթեթև հողմից։

ՎԱՐՍ. (Որ շարունակ նայում է նրա հուրաքանչիւր շարժմանը։) Նա մի բանում իրաւացի է, այն է՝ աշխատանքի մարդիկ աւելի հեշտութեամբ են կրում իրանց վիշտը։ Այո, ես կարծում եմ, չըկայ վիշտ, որին կարելի չըլինէր խեղդել աշխատանք ասված աւիւծի ճիրաններով։ Այս տեսակէտից զարմանալի է ինձ համար քո վերջին ժամանակուայ ծուլութիւնը...

ՄԻՀ. (Ցանկարծ կանգ առնելով, նայում է նրան խորը-խորը։) Ինչու՞ ես այդ ասում։

ՎԱՐ. (*Կամենալով ուղղել իւր անզգուշութիւնը։ Ես այդ չէի ուզում ասել։ Ահա մօտ երկու շաբաթ է*) դու գործով չես հետաքրքրվում, ոչ ոքի չէս ուզում ընդունել։ Եթէ այդպէս շարունակես, շուտով մենք կըզրկվենք կլիենտներից։

ՄԻՀ. Եւ այդ քեզ շատ կըտխրեցնի։

ՎԱՐ. Այո, որովհետեւ դու կարող ես կորցնել տարիների ընթացքում ձեռք բերած հռչակդ...

ՄԻՀ. (*Դառն ծիծաղով։*) Հռչակ, հա հա հա, հռչակ։ Միթէ որ և է հռչակ կամ լաւ անուն կարող է մարդուն բաղդաւորեցնել։ Մարդու այստեղը (*խփելով կրծքին*) պիտի հանգիստ լինի... այստեղը...

ՎԱՐ. Ես կարծում եմ, երբ մարդ կատարում է իւր պարտականութիւնները, նրա սիրտը միշտ հանգիստ պիտի լինի...

ՄԻՀ. Միթէ, միամիտ և մաքուր երիտասարդի խօսքեր։ Բայց, ասա՛ ինձ, շատ մարդիկ են ընդունակ կատարելու իրանց պարտականութիւնները, ասա՛, շատ մարդիկ։ (*Կանգնելով նրա դէմ ու դէմ ու նայելով ուղիղ աչքերին։*) Համաձասպ, ես գիտեմ ինչ ես ուզում ասել, ինչ ես մտածում այս բոպէին, այո՛, այո՛, գիտեմ ինչ պարտականութեան մասին է խօսքդ։ Դու ինձ մեղադրում ես մաքումդ, այնպէս չէ՞, համարում ես ինձ թուլամորթ, այո՛, ասա՛։ Ինչո՞ւ ես երեսդ դարձնում, միթէ ես յիմա՞ր եմ, միթէ չըգիտեմ բարեկամիս աչքերի մէջ կարդալ նրա մտքերը։ Այո, այո, դու ամեն բան գիտես, միայն համեստութիւնը, այդ կեղծ զգացումը թոյլ չի տալիս քեզ՝ ինձ բացարձակ յանդիմանելու։

ՎԱՐ. Միհրա՛ն։

ՄԻՀ. Զուր մի կեղծիր, Համաղասպ։ Մեր բարոյական հայեացքները մի և նոյնն են, և այսքանը բաւական է։ Սակայն գաղափարների և իրականութեան մէջ կայ ահագին խորխորատ։ Գիտեմ, դու ուզում ես, որ ես հերոսաբար անցնեմ այդ խորխորատը։ Կանցնեմ, կանցնեմ, տալիս եմ քեզ աղնիւ խօսք։

ՎԱՐ. (*Ուրախանալով։*) Այո՛, յուսամ... Բայց ես այդպէս էլ համոզված էի, ուրիշ կերպ չէր կարող լինել։

ՄԻՀ. Այն երեկոյ—յիշում ես—երբ դու խօսում էիր Արաբաջեանի մասին, քո իւրաքանչիւր բառն իմ մէջ աւելի ու աւելի ամրացնում էր իմ գաղափարը։ Քո մէջ ես տեսնում էի մի հզօր պաշտպանի։

ՎԱՐ. Ապացուցիր, ուրեմն, որ մեր բարոյական աշխարհն ամայի չէ, որ մենք ևս ունինք մարդիկ բառի ընդարձակ նշանակութեամբ, գործի և ոչ խօսքի մարդիկ...

ՄԻՀ. Կաշխատեմ։

ՎԱՐ. Դէհ, թոյլ տուր, ուրեմն, սեղմել ձեռդ իբրև հաւատարիմ զինակից։ Ես խոստանում եմ հետեւել քո օրինակին, եթէ իմ կեանքի հանգամանքներն էլ այդպէս հիւսվեն։ (*Սեղմում է ձեռը։*) Ցըտեսութիւն, ես հեռանում եմ, որպէս զի դու այդ տրամադրութեան մէջ տեսնվես նրա հետ... Ցըտեսութիւն։ (*Խորքի դռների մօտ դարձեալ սեղմում է նրա ձեռն եւ գնում։*)

ՏԵՍԻԼ VIII

Միհրան մենակ, յետոյ Մարթա։

ՄԻՀ. Աղնիւ տղայ, նրան համարում են տօլստոյական։ (*Նստում է զրասեղանի մօտ, վերցնում է*

մի գործ եւ սկսում է կարդալ։ Ձախի դռներից ներս է մտնում Մարթան եւ, տեսնելով եղբօրը զբաղված, կամացուկ մօտենում է գահաւորակի առջեւ դրած սեղանին եւ, կանգ առնելով, նայում նրան վշտակցութեամբ։ Միհրանը, ըստ երեւոյթին, կարդում է, բայց միտքը զբաղված է իւր վշտով։ Մերթ ընդ մերթ նա ցնցվում է։ Վերջապէս, գործը շպրտում է դէն, վեր է կենում եւ անց ու դարձ անում։ Յանկարծ, նկատելով քրոջը, կանգ է առնում։) Դարձեալ։

ՄԱՐ. Այո, և միշտ, քանի որ տանջվում ես։

ՄԻՀ. Ես այլևս չեմ տանջվում։

ՄԱՐ. Ո՞վ հաւատաց։ Նայիր հայելուն, տես ինչ էիր և ինչ ես դարձել։ Այս երկու շաբաթուայ ընթացքում դու տասը տարով ծերացել ես։ Դու գիշերները քուն չունիս, ցերեկները հանգիստ։

ՄԻՀ. Լաւ կանես, եթէ իմ մասին հոգալու փոխարէն, մտածես քո վարմունքի մասին։ Դու նրան հալածում ես։

ՄԱՐ. Ես նրան միայն ատում եմ և ուրիշ կերպ չեմ կարող վարվել մի կնոջ հետ, որ անբաղդացրել է իմ միակ եղբօրը։

ՄԻՀ. Ատում ես և չես զգում, որ նա ինքն անսահման տանջվում է։

ՄԱՐ. Երևի, խղճի խայթոցից, չէ։ Եթէ նա խիղճ ունենար, քեզ հետ չէր ամուսնանալ...

ՄԻՀ. Մարթա...

ՄԱՐ. Այո, եթէ նա խիղճ ունենար, քեզ չէր խաբի։

ՄԻՀ. Նա ոչ միայն ինձ չի խաբել, այլև իմ վերաբերմամբ վարվել է ազնուաբար։

ՄԱՐ. (Դառն հեգնութեամբ։) Միթէ... Ես այն ժամանակ նրան ազնիւ կը համարէի, եթէ նա իւր խոստովանութիւնն անէր ամուսնանալուց առաջ։

ՄԻՀ. Այն ժամանակ խոստովանելն այնքան մեծ քաջութիւն չէր լինիլ, որքան այժմ։ Երբ կինը յանուն անկեղծութեան հրաժարվում է ճաշակված երջանկութիւնից—հասկանում ես, ճաշակված—նա արժանի է հիացման։ Քանի որ նա հարստացու էր, ինձ չէր սիրում, կարող էր վշտացնել ինձ սառնարիւն։ Այն ժամանակ նա չը գիտէր ինչ ասել է փոխադարձ սիրոյ քաղցրութիւն, իսկ այժմ գիտէ։ Ահա ինչն եմ ես հերոսութիւն համարում։ Արդեօք, շատերն են ընդունակ այդ տեսակ քայլի, այն էլ մեր կանանցից։ Քեզ լաւ յայտնի է, որ ես նրան հաւատում էի ինչպէս սրբուհու։ Եւ եթէ ամբողջ քաղաքը նրան չարախօսէր—դարձեալ իմ հաւատը դէպի նա չէր խախտվիլ։ Ուրեմն, ինչ դժուարութիւն կար նրա համար իւր անցեալն ինձանից թաքցնելու, եթէ չունենար նուրբ խիղճ, ազնիւ հոգի... եթէ չը սիրէր ինձ...

ՄԱՐ. Գեղեցիկ խօսքեր, որոնք պատիւ են բերում միայն քեզ, բայց նրան չեն արդարացնում։

ՄԻՀ. Ոչինչ չի կարող նրան այնպէս արդարացնել, որպէս հէնց իւր խոստովանութիւնը և ոչ ոք չի կարող նրան այնքան խիստ դատապարտել, որքան նա ինքը...

ՄԱՐ. (Պառզա։ Մօտենում է եղբօրը։) Լսիր, Միհրան. մանուկ հասակից մենք եղել ենք ընկերներ, քո վշտերն և ուրախութիւններն իմն են եղել, քո անունն ու պատիւն իմն եմ համարել։ Մեր ծնողների մահից յետոյ ես քեզ համար եղել եմ մայր և հայր... Ու-

սուցչութիւն անելով, քեզ օգնել եմ, որ բարձրագոյն ուսում ստանաս։ Ուրեմն, ինչպէս կարող եմ սառնարիւն վերաբերվել քո ճակատագրին։ Ասում ես. «ներում եմ։» Դուցէ, բայց մի մոռանար, որ կայ հասարակական կարծիք, բարեկամների թագուն արհամարհանք, թշնամիների չար ուրախութիւն։ Այս բոլորը դու դուցէ սկզբում կարողանաս արհամարհել, բայց յետոյ, յետոյ կըսկսես ականջ դնել շշուկներին։ Եւ այն ժամանակ կատես նրան աւելի, քան կարող էիր ատել այժմ, եթէ այդպէս չըմտածէիր։ Ուրեմն, մի՞թէ աւելի լաւ չէ խնդիրը լուծել հէնց այժմ։ (*Պաուզա։*) Արձակիր նրան։

ՄԻՀ. Այդ է քո բոլոր ասելիքը։ Հասարակական կարծիք, բարեկամների արհամարհանք, չըգիտեմ էլ ինչ։ Մարթա, այդ բոլորից աւելի բարձր ու թանդ է ինձ համար իմ ներքին դատաւորի ձայնը։ Ես գիտեմ, որ բարոյականի կողմից մեր կեանքի լինը տասներորդականը պատկանում է հասարակութեանը, գիտեմ, որ կան աւանդութիւններ, որոնց չի կարելի ոտնատակ անել անպատիժ։ Բայց ես ուզում եմ հպատակվել իմ խղճի ձայնին... Իսկ նա, այդ ձայնն ինձ ասում է. «Եւգինէն արժանի է ներման։» Ոչ, այդ ձայնն աւելի է ասում։ Նա ասում է. «Եւգինէն բարձր բարոյականութեան տէր կին է։» (*Մարթան ապշած նայում է նրան։*) Զարմացիր, բայց այս մի այնպիսի հոգմունք է, որին չի կարող խեղդել իմ մէջ ոչ մի հասարակական նախապաշարմունք։ (*Պաուզա։*) Միթէ ես չըգիտեմ, որ ընկերական նիստ ու կացի պայմաններն անհատները չեն ստեղծում։ Սակայն անհատները կարող են արհամարհել նրանց և մինչև անգամ փոփոխել... Ինչ ասել կուզի, ես չէի կամենայ, որ նրա անցեալն այդպէս լինէր, բայց, մտածիր, ով եմ ես ինքս, ինչ է, վերջապէս, իմ սեպհական անցեալը։ Այո՛, ի՞նչ է։ Եթէ նա հաղիւ պատանեկական հասակում ընկել է մի խաբեբայի թակարդը, ինձ ոչ ոք չի խաբել, ես ինքս եմ խաբել... Այո՛, այո՛, թէև իմ խաբէութիւնն այնքան ստոր չի եղել, որչափ այդ պարոնինը, բայց խաբէութիւն է եղել... Ես ևս մոլորեցրել եմ կանանց... Ինչու՞ Եւգինէն ինձ ներել է իմ անցեալի կեղտերը, իսկ ես չըպիտի կարողանամ նրա անցեալի ակամայ սխալը մոռանալ։ Եւ ոչ միայն սխալը, այլ թէկուզ կեղտերը, եթէ լինէին կեղտեր...

ՄԱՐ. Վարսամեանի խօսքերը...

ՄԻՀ. Ա՜ա, այդ խօսքերը ոչ Վարսամեանինն են և ոչ իմը։ Դրանք խօսքեր չեն, այլ արդար բողոք օրէնքի դէմ ստացած անիրաւութեան դէմ... Եւ ես զարմանում եմ, որ դու, կանանց իրաւունքների պաշտպանդ, ընդդէմ ես մի այդպիսի բողոքի։

ՄԱՐ. Բայց ես չեմ ուզում, որ բողոքողն իմ եղբայրը լինի։ Չեմ ուզում, որ նա լինի դարաւոր բերդի դէմ առաջին գնդակ արձակողը։

ՄԻՀ. Եւ ուզում ես, որ նա լինի բարոյական պարզի՞ա, հոգեկան քաջութիւնից զուրկ։ Ուզում ես, որ նա լինի մէկն այն ողորմելիներից, որոնք սարկաբար հեծծում են հասարակական կարծիք ասված բռնութեան ներքո՞ւ... Ոչ ոչ, ես չեմ կամենում և չեմ կարող լինել այդպիսի մարդ...

ՄԱՐ. (*Լռութիւնից յետոյ։*) Այո՛, տեսնում եմ, որ իմ և քո հայեացքների մէջ կայ ահագին անդունդ։ Այդ անդունդը մենք չենք կարող լեցնել վիճաբանու-

թեամբ։ (Կռուելով ինքն իւր հետ. պատուզա։) Ուրեմն... թող նա բաժանի մեզ...

ՄԻՀ. Մարթա...

ՄԱՐ. Ինչու՞ կեղծել. այդպիսի մի կնոջ հետ ես մի յարկի տակ մնալ չեմ կարող։ (Սկսում է արտասվել։)

ՄԻՀ. (Գրգռվելով։) Մի վիրաւորիր նրան։ (Ձախ դռների մէջ երևում է Եւգինէն։ Նա գունատ է, նիհար. վերջին ժամանակի կրած հոգեկան յուզումներն ու տանջանքները նրա դէմքին տուել են հեզութիւն։ Նրա աչքերի արտայայտութիւնը վշտալի է, սակայն հանգիստ։ Աչքերի տակ երևում են թեթեւ կնճիռներ, բայց վիշտը դէմքի գեղեցկութիւնը նրբացրել է։ Մարթան, տեսնելով նրան, շտապով սրբում է իւր աչքերն եւ ատելութեամբ լի հայեացքը յառում նրա երեսին։ Մինչդեռ Եւգինէն նայում է նրան հանգիստ հայեացքով, որի մէջ երևում է նրա հոգու հպարտութիւնը։ Մարթան արագութեամբ երեսը դարձնում է նրանից։ Եւգինէի դէմքով սահում է մի մեղմ, կիսահեգնական եւ ներողամիտ ժպիտ։ Մարթան քայլերն ուղղում է դէպի խորքի դռները։)

ԵՒԳ. (Հանգիստ, մի քանի քայլ առաջ է շարժվում։) Սպասեցէք...

ՄԱՐ. (Նայելով նրան անզուսպ ատելութեամբ։) Ի՞նչ էք կամենում...

ԵՒԳ. Ես ձեզ խնդրում եմ մնալ...

ՄԱՐ. (Դառն հեգնութեամբ եւ կծու։) Մնալ այս օդում... Այստեղ... ես կբխեղդվիմ...

ՄԻՀ. (Դառն յանդիմանութեամբ) Մարթա, Մարթա։

ՄԱՐ. Ես կվերադառնամ միայն քո վերջին վճիռն իմանալու համար։ (Գնում է։)

ՏԵՍԻԼ IX

Եւգինէ եւ Միհրան։

Միհրանը մտնում է լուսամուտին, մի քանի վայրկեան նայում դէպի փողոց մտախոհ, յետոյ մտնում է զբաստեղանին, նայում ցրուած հայեացքով թղթերին, ապա նստում է, արմունկները դնում սեղանի եզրին եւ գլուխը յենում ձեռների ափերին, Եւգինէն մտնում է զահաւորակին եւ, մի ձեռը յենելով սեղանին, նայում է նրան։

ՄԻՀ. (Բաւական երկարատեւ լռութիւնից յետոյ, ձեռները հեռացնում է երեսից, բայց դարձեալ Եւգինէին չի նայում։) Ի՞նչ էիր կամենում ասել Մարթային։

ԵՒԳ. Ես ուզում էի խնդրել, որ նա իւր եզբոյրը.... մենակ չթողնի...

ՄԻՀ. Ի՞նչ է նշանակում այդ։

ԵՒԳ. Այն, որ ինձ համար անհամեմատ աւելի հեշտ է լսել նրա նախատինքները, քան տեսնել քո լուռ տանջանքները...

ՄԻՀ. Ի՞նչ է մնում ինձ անել, եթէ ոչ լռել... Իսկ յետոյ (զգացված ձայնով) մոռանալ...

ԵՒԳ. Մոռանա՞լ... Ո՞վ կարող է մարդուց անհնարին պահանջել։ Ես այդ մասին չեմ էլ երազում անգամ։

ՄԻՀ. Երբեմն մտածում եմ, արդեօք, աւելի լաւ չէր լինի, եթէ ոչինչ չիմանայի։ Հարիւր բաղդաւորներից իննսունուինը ապրում է երջանիկ, թող մէկն էլ ես լինեի...

ԵՒԳ. Եւ ես շարունակէի խաբել։ Տեսնելքեզ եր-

ջանիկ և ամեն վայրկեան զգալ, որ դու խաւարի մէջ ես, որ քո երջանկութիւնը հիմնված է մի սիրող կնոջ կեղծիքի վրայ։ Ո՞չ։

ՄԻՀ. Ճիշտ է, ճիշտ է, ես այդ մասին շատ եմ մտածել։ Բայց և այնպէս երևակայութիւնս ամեն վայրկեան պատկերացնում է այդ քստմնելի տեսարանը բոլոր իւր մանրամասներով։ Գիշեր-ցերեկ իմ աչքերի առջև կանգնած է քեզ մոլորեցնողի կերպարանքն և հալածում է ինձ իւր յանդուգն ու լիրբ արհամարհանքով։

ԵՒԳ. Հեշտ չէ դիմանալ վիրաւորված պատուի զգացմանը...

ՄԻՀ. Պատուի՞... Ոչ, դու սխալվում ես։ Ինչպէս դու ինձ հետ եղար անկեղծ, կըլինեմ և՛ ես։ Իմ պատիւն ես արատաւորված չեմ համարում։ Սխալը քո անցեալումն է և ոչ ներկայում։ Ինձ տանջում է միայն այն միտքը, որ դու երբ և է, թէկուզ մի ժամով, պատկանել ես այդ մարդուն։ Դա, իհարկէ, նախապաշարմունք է, այո՛, նախապաշարմունք, բայց և... տանջանք... (Վեր է կենում եւ շափազանց յուզված անցուդարձ անում. մի քանի վայրկեան լռութիւն։) Անցեալ օրն երեկոյեան, մենակ նստած այս սեղանի մօտ, թէյ էի խմում, յանկարծ բաժակի մէջ, թէյի երեսին կենդանի նկարվեց նա։ Ես խելագարի պէս դուռալով, ոտքի թռայ։ Թուաց ինձ, որ նա ծիծաղում է քեզ վրայ դիւային ծիծաղով։ Ամեն տեղ, ամեն տեղ նրան եմ տեսնում։ Նրա ուրուականն ինձ հալածում է գիշեր-ցերեկ։ (Պաուզա։) Բայց... բայց... ես կազատվեմ, կազատվեմ այս յիմար հալլուցինացիոնայից և կըմոռանամ բոլորը, բոլորը։ (Ընկղմվում է զահատոքակի վրայ եւ ճակատը ձեռներով սեղմում։ Պաուզա։)

ԵՒԳ. (Դառն տանջանքով։) Դու երբէք չես մոռանալ...

ՄԻՀ. (Գլուխն արագօրէն բարձրացնելով եւ ոտքի կանգնելով։) Ինչո՞ւ։ Միթէ ես այդքան անզօր եմ հոգով, թուլամտի՞թ... Եթէ ես կարողացայ զսպել իմ մէջ նախահայրերից ժառանգած ասիականութեան կոպիտ ոգին, ինչո՞ւ չեմ կարող աւելին անել։

ԵՒԳ. Ինձ համար աւելի լաւ կըլինէր, եթէ չըզսպէիր այդ ոգին։ Այն բոպէին երբ, մթնած աչքերով յարձակվելով ինձ վրայ, քիչ էր մնում սպանէիր ինձ, ես երկիւղ չունէի։ Մի հարուած, և ես կըստանայի իմ արժանի վարձն ու ամեն ինչ կըվերջանար։ Իսկ այժմ... Ո՛չ, Միհրան, մի խաբիր քեզ։ Ներել—գուցէ կարողանաս, բայց մոռանալ—երբէք։

ՄԻՀ. Ուրեմն...

ԵՒԳ. Պէտք է անել այն, ինչ-որ պահանջում է քո քոյրը։ Ինչո՞ւ կեղծել. ինձ համար աւելի լաւ է զրկվել ամեն բանից, քան դառնալ խղճալի։ Նա, որ մի ժամանակ ապրել է սիրոյ շքեղ պալատում, չի կարող կանգնել նոյն պալատի դռների մօտ և ողորմութիւն խնդրել։

ՄԻՀ. Գիտէի, որ հպարտ ես, բայց չըգիտէի, որ այդչափ եսամոլ ես։

ԵՒԳ. Եսամո՞լ...

ՄԻՀ. Այո, եսամոլ։ Դու այս տնից ուզում ես հեռանալ այն պատճառով, որ չես կարող տեսնել իմ տանջանքները։ Դա եսամոլութեան նուրբ տեսակներից մէկն է։

ԵՒԳ. Թող այդպէս լինի։ Բայց, հեռանալով այս-

տեղից, կըթեթևացնեմ քո տանջանքները։ Վիրաւորված մարդու ցաւը կրկնապատկվում է, երբ նա տեսնում է այն ղէնքը, որով վիրաւորվել է։ Միայն իմ բացակայութիւնը կարող է բուժել քո վէրքը...

ՄԻՀ. Ա՞յդ է, ուրեմն, քո կարծիքով, խնդրի լուծումը։

ԵՒԳ. Ես կարծում եմ, որ ուրիշ ելք չկայ։ Պէտք է բաժանվենք։

ՄԻՀ. Երբէ՛ք, երբէ՛ք. դու պիտի մնաս իմ տանը հէնց ինձ բժշկելու համար։ Քո պատիժը դու արդէն ստացել ես, բաւական է. մի՞թէ ես չըգիտես ինչ է կատարվում այս րոպէին քո հոգում։ Դու պէտք է մնաս իմ տանը։

ԵՒԳ. Չեմ կարող... վերջապէս, իրաւունք չունիմ...

ՄԻՀ. Եւ ո՞վ է խլում քեզանից իրաւունքը։

ԵՒԳ. Իմ խիղճը։—Հաւատա՛, այդ միակ ելքն է, չկայ ուրիշը, չկայ։ Եթէ ես մինչև այսօր յետաձգել եմ, պատճառը մայրս էր։ Ես սպասում էի, որ հարուածի ոյժը մի փոքր թուլանայ նրա մէջ։ Այսօր ես յանձնարարեցի հաղորդել նրան, որ ինձ համար ուրիշ ելք չկայ։ (Լռութիւն։) Իրեղէններս արդէն կապկապած են, մնում է միայն... (ճնշված ձայնով) վերջին անգամ նայել քեզ։ (Երեսը դարձնում է նրանից որպէս զի արտասուքը թաքցնի)։

ՄԻՀ. (Նայում է նրան համակրութեամբ եւ սիրով լի հայեացքով։ Նրա դէմքն արտայայտում է ջերմ ցանկութիւն զրկել ու հաղորդել Եւգինէին, բայց ինքնասիրութիւնը չի թոյլ տալիս նրան այդ անելու։ Պաուզա։) Բաւական է, բաւական է։

ԵՒԳ. (Կարծատեւ, բայց զօրեղ պատերազմից յետոյ, վճռողաբար։) Մնաս բարով... միայն... (Ցատանվում է) բայց ոչինչ... (Բացասական շարժումն է անում ձեռով եւ քայլերն ուղղում դէպի ճախ կողմի դռները։ Ներսի սենեակից լսվում է դայեակի ձայնը, որ օրօր է երգում երեխայի համար։ Խորքի դռներում երեւում է Մարթան։ Լսելով դայեակի երգը, Եւգինէն զօրեղ ցնցվում է, դողում եւ հազիւ ոտքի վրայ մնալ կարողանալով, յենվում է դռների շրջանակին։)

ՄԻՀ. (Նայում է շարունակ Եւգինէին)։

ԵՒԳ. (Լռութիւնից յետոյ) Ես շատ եմ մտածել նրա մասին... (Խուլ ձայնով, արտասանելով իւրաքանչիւր բառն առանձին) Նա քեզ է պատկանում... Ես նրան թողնում եմ այստեղ։

ՄԱՐԹԱ. Եւ ուրիշ կերպ էլ չի կարող լինել...

ՄԻՀ, (Ցնցվում է քրոջ ձայնից։) Ոչ, կարող է լինել... (Մօտենում է Եւգինէին։)

ԵՒԳ. (Ուժասպառ ընկնում է Միհրանի գիրկը։) Ա՜հ...

ՄԻՀ. (Պաուզա։) Մարթա, մօտեցիր... օգնիր... Եւգինէ՜... Մարթան տեղից չի շարժվում եւ նայում է նրանց արհամարհանքով, իսկ երբ Միհրանը գըրկում է Եւգինէին, ցնցվում է։ Միհրանը հանդարտիկ Եւգինէին նստեցնում է աթոռի վրայ, աշխատելով նրան ուշքի բերել։ Ներսի սենեակից տակաւին լսվում է դայեակի երգը, որ հեռզհեռէ ցածանալով ընդհատվում է։

ԵՒԳԻՆԷ. (Աչքերը բանալով, նայում է Միհրանին, յետոյ հանդարտիկ շոքում է նրա առջեւ եւ, վերցնելով նրա ձեռը, ամուր սեղմում է շրթունքներին։) Չեմ կարող, չեմ կարող...

ՄԻՀ. (Ձեռը խլելով, գրկում է նրա կլուխը։ Պա-

ուզա։) Համոզմունքով ներեցի, սիրելով կըմոռանամ... (Երեսը դարձնելով Մարթային, ձեռով նշան է անում նրան հեռանալու։)

ՄԱՐԹԱ։ Մոռացիր և՛ ինձ։ (Գնում է։)

ՎԱՐԱԳՈՑ։

1901 թ. Յուլիս-օգոստոս. Կոջոր։

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПУБЛИЧНАЯ БИБЛИОТЕКА АРМЕНИИ

ՎԵՐՋ

Գրքոյկիս 49 էջի առաջին տողի մէջ հետևեալ խոշոր սխալն է մտել.

Տպուած է. «Միհ. Ի՞նչ բանն է։ Դու քո ուրիշ հոգով ես և այլն. պիտի կարդալ. «Միհ. Քո ի՞նչ բանն է։ Դու ուրիշ հոգով ես» և այլն։

Հ. ՀԱՆՐԱՑԻՆ
Публичная Библиотека
7/XI--1922
Հ. Հասեանյան

Գ. Գ. Լեռ.
գրչով

«Ազգային գրադարան»
NL0358757

48259